INV.№

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 2 апрел сешанба
№ 13 (269)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

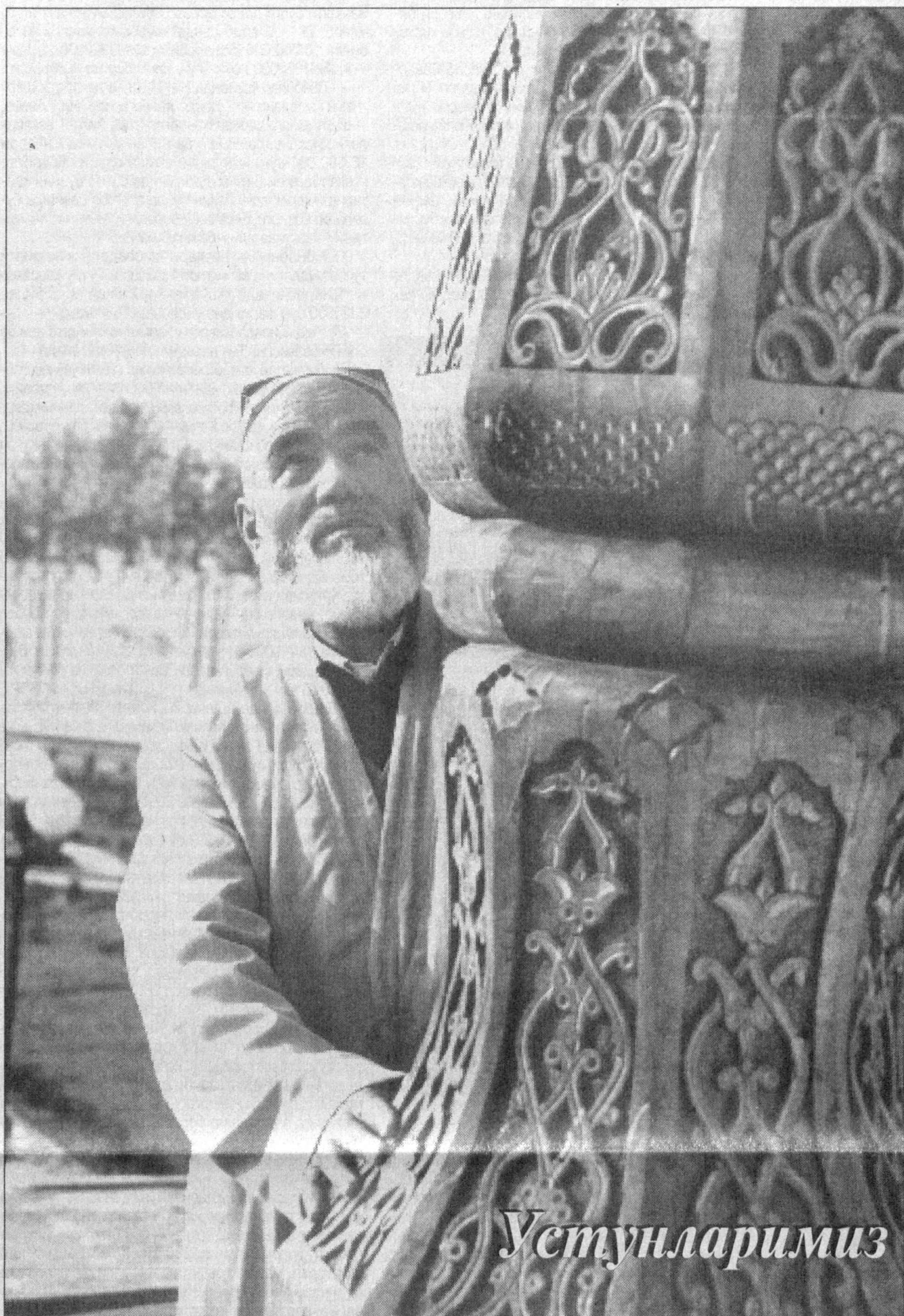

Қонун ижодкорлиги

БАНК ВА КРЕДИТЛАШТИРИШ

Вазирлар Маҳкамасининг шу йил 14 февралда бўлиб ўтган мажлисида мамлакатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг **“Иқтисодиётни эркинлаштириш, ресурслардан тежамкорлик билан фойдаланиш — бош йўлимиз”** номли маърузасида тадбиркорларни молиявий қўллаб-қувватлаш, уларга банк хизматларини кўрсатишнинг самарадорлигини ошириш, молиявий ресурсларни тежаш ва кредитлаштириш жараёнини такомиллаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилган эди. Ана шу маърузада тилга олинган вазифалардан келиб чиқиб, кичик ва ўрта бўғин тадбиркорликни ривожлантириш соҳасида ишлаб чиқилган барча қонун ва меъёрий ҳужжатларни қайтадан кўриб чиқиш бўйича қизғин фаолият олиб бориш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири саналади. Бу борада мавжуд бўлган муаммоларни ҳал этишда илмий амалий анжуманларнинг аҳамияти катта. Қолаверса, улар амалдаги қонунчилигимизни такомиллаштириш йўлида ҳам муҳим кўмакчи вазифасини ўтайди. Яқинда Адлия вазирлигида бўлиб ўтган **“Банк ва кредитлаштиришга оид қонунчиликни такомиллаштириш муаммолари”** мавзуидаги илмий-амалий анжуман ҳам ана шу мақсадда ташкил этилди.

Нуфузли банклар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, турли манфаатдор идораларнинг масъул ходимлари иштирок этган мазкур анжуманда асосан иқтисодиётнинг муҳим тармоқларидан бири бўлган кичик ва ўрта бизнес субъетлари қонуний ҳуқуқ ҳамда манфаатларининг ишончли кафолатини таъминлаш масалалари хусусида фикр-мулоҳазалар билдирилди. Адлия вазирлиги бошқарма бошлиғи О.Эрназаров банк ва кредитлаштиришга оид қонунчиликни такомиллаштириш тўғрисида фикр юритар экан, бу борада тезкор чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ҳамда тадбиркор фаолиятини чекловчи қоидаларни бартараф этиш лозимлигини таъкидлади. Марказий банк, Олий хўжалик суди, Товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатаси, Республика Бош прокуратураси, Банк-молия Академияси, деҳқон ва фермер хўжаликларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси ҳамда Тошкент давлат юридик институти вакиллари анжуман мавзусини ўз соҳалари бўйича талқин қилган ҳолда маъруза қилдилар. Хусусан, Олий хўжалик суди судьяси И.Анортоев “Банклар томонидан кредитни қайтармаслик юзасидан келиб чиқаётган низоларни ҳал этишда суд амалиёти” маърузасида судда кўриб чиқилаётган ишларнинг аксариятини шу муаммо ташкил этишини айтиб ўтди. Шунингдек, барча маърузачилар банк ва тадбиркор ўртасидаги муносабатларда пайдо бўладиган турли ғов ва тўсиқларни ўз вақтида бартараф этиш ҳамда унинг ҳуқуқий асосини такомиллатиришга алоҳида эътибор қаратди.

Анжуман сўнгида кредитлаштириш жараёнида иштирокчиларнинг масъулиятини ошириш, банк билан мижоз ўртасида тузилаётган кредит шартномаларининг тенг ҳуқуқли асосда ҳар иккала тарафнинг манфаатларини кўзлаган ҳолда тузиш, лизинг шартномасининг имкониятини ошириш, деҳқон ва фермер хўжаликларининг имтиёзли кредитлардан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш, банклар томонидан берилган кредитларни ўз вақтида қайтармагани учун жавобгарлик масалалари муҳокама этилиб, тегишли чора-тадбирлар амалга ошириш белгилаб олинди.

Анжуманни Адлия вазирлиги бошқарма бошлиғи Шухрат Файзиев бошқарди.

Ўз мухбиримиз

Президентимиз Ислом Каримов 29 март куни Оқсаройда “Нестле” корпорациясининг Осиё, Африка, Австралия, Океания ва Яқин Шарқ минтақалари бўйича президенти Майкл Герретни қабул қилди.

* * *

29 март куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовга Миср Араб Республикасининг мамлакатимиздаги Фавқулодда ва Мухтор элчиси этиб тайинланган Жамил Саид Иброҳим Фаид ишонч ёрлиғи топширди.

* * *

Тошкент Давлат юридик институтида тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш муаммоларига бағишланган анжуман ўтказилди.

* * *

Наврўз айёми кунларида Жиззахда “Адаш ипаги” Ўзбекистон-Вьетнам қўшма корхонаси очилди.

* * *

Вазирлар Маҳкамасининг “2002-2004 йилларда уй-жой фондини газни ҳисобга олиш приборлари билан жиҳозлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қабул қилинди.

* * *

Берлиндаги “Дунё маданиятлари уйи”да Ўзбекистон халқ артисти Муножот Йўлчиеванинг концерти бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2002 йил 1 апрелдан бошлаб иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ва ижтимоий нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида”ги Фармони эълон қилинди.

Адлия тизими

САМАРҚАНД

“Жомбойпахта” очиқ акциядорлик жамияти мутасаддилари 2001 йилда 43 та фермер хўжалиги билан тузилган шартнома шартларини бир томонлама бажармаганлар. Улар ана шу фермерлар етказиб берган пахта хом ашёси учун белгиланган маблағни тўламаган. Акциядорлик жамиятининг фермер хўжаликларидан асосий қарзи 12 миллион 323 минг 150 сўм бўлса, устама миқдори 690 минг 730 сўмни ташкил этади.

Адлия бошқармаси хўжалик судига юқорида қайд этилган қарз ҳамда устамани жавобгардан ундиришга қаратилган даъво киритди.

Вилоят адлия бошқармаси Мирзо Улуғбек номидаги пахта очиқ акциядорлик жамиятини жавобгар ҳисоблаб, хўжалик судига 162 та даъво ариза киритди. Сабаб: Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 4 мартдаги 79-сонли қарорида пахта заводида хўжаликларга етказиб берган пахта хомашёси учун тўланадиган маблағнинг 80 фоизи ҳисобидан календар йилнинг 1 январига қадар тўлиқ ҳисоб-китоб қилиши белгиланган. Мазкур нуфузли қарорнинг амалий ижросининг таъминланмаслиги тадбиркор-деҳқон манфаатига зид ҳисобланади. Фермерларнинг барқарор фаолият юритишларига халал беради.

Пастдарғомлик 162 та фермер хўжалиги манфаатини кўзлаб киритилган ана шу даъво аризалар туфайли Мирзо Улуғбек номидаги корхонадан деҳқонларга хўжалик суди ҳал қилув қарори билан жами 42 миллион 429 минг 448 сўм асосий қарз ҳамда устама ундириб бериладиган бўлди.

Олий Мажлис сессияси олдидан

ТАЙЁРГАРЛИК ҚИЗҒИН

4 апрел куни Тошкентда иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг саккизинчи сессияси бошланади. Унда халқимиз турмуш фаровонлигини юксалтиришга қаратилган муҳим ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ҳамда маънавий аҳамиятга молик янги қонун ва қарорлар қабул қилинади.

Шу кунларда Олий Мажлиснинг барча қўмита ва комиссияларида бўлажак сессияга пухта тайёргарлик кўрилмоқда, парламент муҳокамасига киритилиши мўлжалланаётган кўпгина қонун лойиҳаларини маромига етказиш бўйича ишлар ниҳоясига етказилмоқда.

— Биз Олий Мажлиснинг навбатдаги сессиясига катта масъулиятини ҳис этган ҳолда ҳозирлик кўрмоқдамиз, — деди ЎзА мухбири билан суҳбатда Аграр, сув хўжалиги масалалари ва озиқ-овқат қўмитаси раиси Искандар Қаландаров. — Хусусан, депутатларимиз мамлакат аграр секторида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг ҳуқуқий асосини янада мустаҳкамлаш ва такомиллаштиришга қаратилган қонунлар лойиҳаларини тайёрлаш ва муҳокама қилиш устида самарали иш олиб борди.

Маълумки, қишлоқ хўжалигида Олий Мажлис томонидан қабул қилинган қонунлар асосида амалга оширилаётган ислоҳотлар натижасида янги шакллардаги хўжалик юритувчи субъектлар вужудга келди. Ер-ҳуқуқий ва сув муносабатлари такомиллашиб, хўжалик юритиш шакллари собитқадамлик билан бозор механизмига мослаштирилмоқда.

“Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида” 1993 йилда қабул қилинган қонун асосида сувдан фойдаланиш борасида бир қанча янги ҳолатлар мустаҳкамланди. Чунончи, сувдан фойдаланиш ва сув тақсимлаш соҳасидаги бошқарув тизими қайта кўриб чиқилди. Сувдан лимитларга мувофиқ фойдаланиш асослари такомиллашди. Оби ҳаётдан фойдаланишнинг айрим шакллари учун ҳақ тўлаш жорий этилди, сув манбаларини муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назорат органларига катта имкониятлар берилди.

Бироқ ҳозирги даврда Ер Кодекси қабул қилингани, аксарият сувдан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқий мақоми ўзгаргани, сувдан фойдаланиш жараёнини бошқариш эскиргани ва бу борада бозор муносабатларини жорий этиш суст бораётганини ҳисобга олиб, сув ҳақидаги қонунга жиддий қўшимча ва ўзгартишлар киритиш ёки янги таҳрирдаги қонун яратиш зарурати сезилмоқда.

Шу боис қўмита “Сув тўғрисида”ги қонунни такомиллаштириш устида қизғин иш олиб бораяпти. Мазкур масала бўйича қўмитамиз томонидан ташкил этилган ишчи гуруҳига таниқли олимлар, мутахассислар, юристлар ва амалиётчилар фаол жалб этилди. Мазкур гуруҳнинг фаолияти натижасида “Сув тўғрисида”ги қонун лойиҳасига ўзгартиш ва қўшимчалар тайёрланди. Бугунги кунда бу лойиҳани яна қайтадан ишлаш ва ишчи гуруҳи фикрларини тегишли давлат органлари таклифлари билан уйғунлаштириш устида иш олиб борилмоқда.

Қўмитамизнинг қонун ижодкорлиги бўйича амалга оширган тадбирларидан яна бири — “Тупроқ унумдорлиги тўғрисида”ги қонун лойиҳасига тааллуқлидир. Бу лойиҳани кўриб чиқиш масаласи ҳам Олий Мажлис режасида кўзда тутилган. Тупроқ сифатининг ёмонлашиб бораётгани ва бунинг оқибатида қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлиги камайиб кетаётгани шундай қонун қабул қилинишини тақозо этмоқда.

Шу муносабат билан ишчи гуруҳи аъзолари томонидан “Тупроқ унумдорлиги тўғрисида” қонун лойиҳасининг бир неча варианти тайёрланди. Ҳозир бу лойиҳа ҳам тегишли ташкилотлар томонидан кўриб чиқилаяпти.

Қўмитада, шунингдек, амалдаги қишлоқ хўжалиги соҳасидаги қонунларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифлар ўрганилмоқда.

Т.БОТИРБЕКОВ,
ЎзА мухбири

«ИНСОН ва ҚОНУН»га...

ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг 2002 йил 19 март сонида чоп этилган “Раис қонундан зўрми?” сарлавҳали мақола вилоят адлия бошқармаси ходимлари ўртасида атрофлича муҳокама этилди. Унда тегишли чора-тадбирлар белгилаб олиниб, келгусида ҳар бир тадбиркорнинг ариза-шикояти юзасидан қонун талаблари асосида текширувлар ўтказиш ва унинг ижросини тўлиқ таъминлаш ҳақида кўрсатмалар берилди.

Қашқадарё вилоят адлия бошқармасида оила пудратчилари Х. Қодирова ва бошқаларнинг Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги бошқаруви билан тузилган шартномалари бир томонлама ўзгартирилгани ҳақида ёзган аризаси ўрганиб чиқилди. Аниқланишича, 2000 йил 1 март куни Й.Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги бошқаруви хўжаликнинг 8-бригадасида ишловчи 55 нафар аъзолари ўртасида оила пудрати шартномалари ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш учун далолатнома тузилиб, уларга 2005 йил 31 декабрга қадар токзорлар ижарага берилган.

Й.Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги бошқарувининг 2001 йил 21 ноябр куни бўлиб ўтган умумий йиғилишида ширкат хўжалигининг 8-бригадасида ишловчи ижарачиларга тегишли ер майдонларини шу хўжаликнинг 15-бригадасида фаолият кўрсатаётган ижарачилар ариза ва талабномаларига асосан қайта тақсимлаш тўғрисида оила пудрати шартномасига бир томонлама ўзгартириш киритишга олиб келадиган ноқонуний қарор қабул қилинган. Ушбу қарор вилоят адлия бошқармаси томонидан Фуқаролик Кодексининг 384-моддаси ва “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий ҳуқуқий базаси тўғрисида”ги Қонуннинг 15-моддалари талабига зид деб топилиб, мазкур қарорни бекор қилиш ҳақида ширкат хўжалиги бошқаруви номига тақдимнома киритилди. Ушбу тақдимнома Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги аъзоларининг 2002 йил 4-феврал кунидаги кенгайтирилган йиғилишида атрофлича муҳокама этилиб, ширкат хўжалиги аъзоларининг қарори билан тақдимнома қаноатлантирилган ва 8-бригада оилавий пудратчиларининг ер майдонларини ўз ҳолига келтириш ҳақида қарор қабул қилинган.

Й.Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги бош иқтисодчиси У.Ўринов, ҳуқуқшунос маслаҳатчиси С.Меликова, кадрлар бўлими бошлиғи Н.Ҳамидов, 8-бригада бош пудратчиси Н.Тулова ва 15-бригада бош пудратчиси В.Пировлар иштирокида 2002 йил 6 март куни тақдимнома ижроси тўлиқ таъминланиб, кўрсатилган ер майдонлари оила пудратчиларига қайтариб берилгани ҳақида далолатнома тузишиб, уларнинг аризалари тўлиқ қаноатлантирилган.

Ғайбулла САФАРОВ,
Қашқадарё вилоят адлия бошқармаси бошлиғи

ТАКЛИФ ҚИЛАДИЛАР

Мен Навоий вилояти, Хатирчи туманидаги Умрзоқ Исоқов номидаги 10-ўрта мактабда бошланғич синфларга дарс бераман. Ўз фаолиятимдан биламанки, бугуннинг ижодкор ўқитувчилари дарс жараёнида нафақат дастур, балки оммавий ахборот воситаларида эълон қилинаётган мақолалардан ҳам кенг фойдаланади. Жумладан, ўзим ҳам ўқувчиларимга турли газета-журналларда чоп этилаётган мақолаларни ўқиб, радио-телевидениеда берилаётган ибратли эшиттириш ва кўрсатувларни эшитиб, кўриб боришни тавсия этиб тураман.

Албатта, яхши мақола, эшиттириш ёки кўрсатув биз қишлоқ ўқитувчилари учун кони фойда. Ўқувчиларимиз учун қўшимча илм манбаи. Дейлик, “Ёшлар телеканали”нинг “Заковот” кўрсатувини кўрган ўқувчи, албатта, ўзи учун бирор янгилик олади. Шунингдек, мен ўқувчиларимга “ТВ ТЕСТ”ни доимий кўриб бориш ва унда эълон қилинаётган савол-жавоблар асосида дафтар тутиб боришни ҳам йўлга қўйганман. Шунинг учун ҳам бу кўрсатувларнинг ижодкорларига дилдан миннатдорчилик билдираман.

Энди бугун сизларга мактуб йўллашимнинг сабабига келсак, кейинги пайтларда “Ёшлар телеканал”ида яна бир интелектуал ўйин — “Зинама-зина” эфирга берила бошланди. Бошида ўқувчиларимиз қатори биз — ўқитувчилар ҳам хурсанд бўлдик. Ахир, шогирдларимизнинг билимларини ошириш учун яна бир имконият пайдо бўлса, яхши-да! Лекин...

Афсуски, бу кўрсатув биз кутган натижани бераяпти, деб айтолмайман. Гап шундаки, кўрсатувнинг савияси сондан сонга ўсиб бориш ўрнига тушиб бораётгандек, назаримда. Очиғини айтганда, берилаётган саволларнинг ўта соддалиги бир тараф-у, айтилаётган жавобларнинг бачканалиги бир тараф бўлиб, кишини зериктирмоқда. Тўғри, ушбу кўрсатувда қатнашиш учун “Фидокор” газетасида чоп этилаётган тест саволларини тўлдириш шарти қўйилган. Газетадаги саволлар жиддий ва салмоқли. Лекин шу ўринда бир савол туғилади: шундай жиддий саволларга жавоб топаётган иштирокчилар қандай қилиб эфирда оддийдан оддий саволларга жавоб топа олмайди?.. Боз устига уларнинг кўпчилиги фалон институтнинг бакалаври ёки магистранти экан.

Ушбу мактубни йўллашдан мақсадимиз кўрсатувни бутунлай бўлмайдига чиқариш эмас, аксинча, агар кўрсатувнинг савиясини оширишга жиддийроқ эътибор берилса, саволларни тузиш ва кўрсатув қатнашчиларини саралашнинг бошқачароқ мезони танланса, барчамиз учун фойдадан холи бўлмас эди.

Раъно ҲАМРОЕВА,
Навоий вилояти

ИЖРО НАЗОРАТИ МУСТАҲКАМЛАНМОҚДА

Олий Мажлиснинг олтинчи сессиясида қабул қилинган **“Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”**ги Қонун жорий йилнинг 1 январидан амал қилиб келмоқда.

Қонунга биноан суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини мажбурий ижро этиш Адлия вазирлиги ҳузуридаги суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш Департаменти ҳудудий бўлимлари, туман ва шаҳар бўлинмаларининг суд ижрочилари зиммасига юклатилди.

Сир эмаски, кейинги йилларда суд ҳукмлари, қарорлари, ажримларини ижро этиш муайян қийинчиликлар билан амалга оширилар, хусусан, иқтисодий низолар бўйича чиқарилган суд қарорлари ижросини амалга оширмаган ҳолатлари кўп эди. Эндиликда ушбу қонуннинг амалга киритилиши, суд ижрочиларининг алоҳида бир тизимга бирлаштирилиб, уларга махсус ваколатларнинг берилиши, мамлакатимиз ҳуқуқий тизимида ўзига хос ижобий ўзгариш ясаб, ижро ишида иштирок этувчи шахсларнинг, ижро органи ходимларининг масъулиятини оширди.

Пул маблағларини ундириш тўғрисидаги суд ҳужжатларининг ва бошқа органлар ҳужжатларининг талаблари қонунда назарда тутилган ҳолларда солиқ органлари, банклар, кредит ташкилотлари, ўзга жисмоний ёки юридик шахслар томонидан ижро этилиши белгиланган. Лекин бу органлар ҳамда жисмоний шахслар мажбурий ижро органлари ҳисобланмайди.

Бугунги кунда биргина Тошкент шаҳри бўйича қонун амалга киритилган кундан бошлаб март ойининг ярмигача бўлган даврда қонуний кучга кирган суд қарорларига асосан қарздор шахслардан коммунал хизмати кўрсатиш корхоналари фойдасига газ, электр энергияси, сув тўловларини ундириш бўйича уч мингга яқин ижро ҳужжати туман ижрочилари бўлимларига келиб тушди.

— Ушбу ҳолатлар юзасидан қонунда белгиланган муддатларда тегишли ижро ҳаракатлари амалга оширилди, — деди ЎзА мухбири билан суҳбатда Департаментнинг Тошкент шаҳар ҳудудий бўлими бошлиғи Ҳамроқул Бойзоқов. — Натижада 68,5 миллион сўмдан зиёд тўловлар қарздорлардан нақд ундирилди. Коммунал хизмат кўрсатиш корхоналарига 36,4 миллион сўмдан ортиқ 334 та ижро ҳужжати қарздорларнинг ойлик маошидан ундириш учун жўнатилди.

Норгул АБДУРАИМОВА,
ЎзА мухбири

Адлия тизими

СУРХОНДАРЁ

Олтинсой туманидаги “Ширин” жамоа хўжалиги ширкат хўжалигига айлантирилиши муносабати билан унинг аъзолари ўртасида мулкий пайлари ўзаро тақсимланадиган бўлди. Шу сабаб, ширкат хўжалиги аъзоси Малика Абдуллаевага 39 минг 299 сўмлик мулкий пай улуши тегиши керак эди. Аммо... Опахонимиз ўзига тегишли улушни ололмай сарсон бўлиб юрди. Бормаган жойи, бош суқмаган идораси қолмади. Энг қизиғи, хўжаликнинг 2001 йил 4 апрелдаги умумий ҳисобот йиғилишида 2000 йил давомида олинган соф фойданинг 50 фоизи, яъни 14948324 сўми ширкат аъзоларининг пай улушига қараб дивидент тақсимоти сифатида тўланиши кўрсатилиб, шу жумладан, ширкат аъзоси Малика опа ҳам 39.299 сўмлик дивидент олишга ҳақли эди. Бироқ хўжалик бошқаруви ўз аъзосининг улушини ҳеч бир сабабсиз тўламай, Малика опани сарсон қилишдан нарига ўтмайди.

Жабрдийда опамиз ҳам қараб турмади. Ахир, ноҳақликка ким ҳам чидайди? Бунинг устига тирикчилик, рўзғор деган ташвишлар ҳам йўқ эмас. 39.299 сўмлик маблағ оиланинг кемтик жойларини ямашда асқотади. Қолаверса, ўз мулкини нимага бировлар олиб қўйиши керак? Адлия бошқармасига келиб тушган ариза текшируви натижасида ширкат хўжалиги аъзоси М.Абдуллаевага 7919 сўмлик иш ҳақи ҳам туланмай қолганлиги аниқланди.

Одамнинг оёғи бир тоймасин экан. Улушини ололмай сарсон бўлиб юрганида М.Абдуллаева илгари ўзи ишлаб келган 50 сотих токзорни оила пудрати асосида фаолият кўрсатиш учун вақтинчалик берилишини сўраб 2000 йил 29 ноябрда бошқарув раисига ариза билан мурожаат қилди.

Аммо “Ширин” ширкат хўжалиги бошқарувининг раиси У.Амиров ўз ваколати доирасида иш юритмай, унинг аризасига жавоб беришни ҳам эп кўрмади. Бу билан раҳбар амалдаги қонун талабларини бузганлигини хаёлига ҳам келтирмаган. Чунки қонунда қайд этилганидек, аризалар ва шикоятлар давлат органига, жамоат бирлашмасига, корхона муассаса, ташкилотга тушган кундан эътиборан бир ой муддат ичида ҳал этилиши, қўшимча ўрганиш ва текширишни талаб қилмайдиган масалаларни эса 15 кундан кечиктирмай ҳал этишлари шарт. Малика опа биринчи марта ижарага токзор сўраб ёзган аризаси 3 йил, иккинчи марта қайта ёзган мурожаати «8 ойлик чақалоқ»дек йўргакка ўраб қўйилди. Энг қизиғи шундаки, Малика опа билан бир кунда, бир йилда хўжаликдан токзорни ижарага бериш ҳақида бошқарув раисига мурожаат қилган Б.Абдуллаева, Т.Тўраевалар аризаси ҳал этилиб, уларга оилавий пудрат асосида узумзордан ер ажратилиб берилган. Лекин негадир М.Абдуллаевага улар қатори токзор ажратиб бериш “унутилиб” қолиб кетаверган.

Бу орада М.Абдуллаева оила пудрати бўлиб ишлаш учун токзор ололмасдан бир марта Тошкент шаҳрига, вилоятдаги тегишли идораларга бориб, ўз ҳуқуқнинг паймол этилаётганлиги тўғрисида ёзма мурожаатномалар қилди. Қолаверса, маънавий зарар кўрди.

Вилоят адлия бошқармаси томонидан ўтказилган текширув натижаларига кўра, фуқаро М.Абдуллаеванинг ҳуқуқлари тикланди. Олтинсой туман “Ширин” ширкат хўжалиги бошқарув раиси У.Амировдан 65 минг сўм, шу ширкатнинг ходимлар билан ишлаш бўлими бошлиғи А.Маматқуловдан 35 минг сўм — жами 100.000 сўмлик маънавий зарар М.Абдуллаева фойдасига ундирилди. Ширкат хўжалиги аъзоси Малика опа 39.299 сўм пай улуши, 7917 сўм иш ҳақи, етказилган маънавий зарар билан биргаликда жами 147 минг 216 сўмни қонуний йўл билан олишга эришди.

Сабоқ

ҚИЙШИҚ АРАВА ЙЎЛ БУЗАР

Сариосиё туманидаги Г. Хидиров номидаги ширкат хўжалигининг қўйчивони А.Қорабоевнинг суяги яйловда қотган. Эсини танибдики, сурув ортидан юради. Чорванинг “тилини” ҳар қандай мутахассисдан яхшироқ билади десак, муболаға бўлмайди. Ҳаётий тажрибаси катта. У 2000 йилнинг январь ойи биринчи кунидан бошлаб Г.Хидиров номидаги ширкат хўжалиги билан “Чорвачилик маҳсулотлари етиштириш ва хизмат кўрсатиш учун оила пудрати тўғриси”да ўзаро шартнома тузди. Шартномага кўра, 2000 йилнинг баҳорида отардаги совлиқлардан 223 бош қўзи олиб, белгиланган режани юз фоизга бажарди. Қўзилатиш мавсумини ҳар юз бош совлиқ ҳисобига 91,5 бошдан тўл олиш — хўжаликда юқори кўрсаткич саналади. Режадан ортиқча олинган 8 бош қўзи учун унга натура сифатида ҳақ ҳам тўланиши лозим эди.

2000 йил 30 май ва 4 июн кунларида хўжаликнинг тегишли мутахассислари қўтон бошига келишиб, қурғоқчилик туфайли яйловларда ўт-ўланинг эрта қовжираб қолаётганлиги туфайли А.Қорабоев отаридаги 71 бош қўйларни иш ҳақига, 50 бошини эса ферма ҳисобига чиқим қилиш тўғрисида далолатнома тузиб, қўйчивонга тақдим этишади. Мазкур ҳужжатга асосан сурувдаги 121 бош қўйлар чиқим қилинди. Ҳаммаси рисоладек тўғри эди. Отардаги қўйлар ширкат хўжалиги ташаббуси билан чиқим қилинмоқда. Бундан ҳар икки томон ҳам манфаатдор. Агар хўжалик бир қисм қўйлар билан иш ҳақи қарздорлигидан қутулса, қўйчивон ўз отаридаги келажакда насл бермайдиган қўйлардан қутулади. Соддароқ қилиб айтадиган бўлсак, ортиқча меҳнат сарфланмайди, сурув нимжон, касалманд қўйдан тозаланади. Шу ерда бир лекини бор-да...

Элимизда лафзида турмайдиган айрим кишилар ҳақида гап кетганда, қўл силтаб, «айтади ҳам, қайтади ҳам», дея баҳо берилади. 2000 йил август ойининг жазирама кунлари А.Қорабоев кезиб юрган яйлов осмонида тўсатдан бир парча қора булут пайдо бўлди. Об-ҳавони кузатувчи донишмандлар тиниқ осмоннинг бир четида пайдо бўлган ана шу қора булутни кўриб қолсалар дарров: “У, шу бир парча булут бир балони бошлаб келади-я. Ана кўрасиз, ё жала, ё қаттиқ ёмғир ёғади”, дея хавотирга тушишади. Яйлов соҳибимизнинг ўтови қора булут осмондан сел бўлиб қўйилмади, лекин ундан баттароқ талофат олиб келди. Кутилмаганда, ширкат хўжалиги бошқаруви раҳбари А.Тошев тузган комиссия отардаги қўйларни санашга киришиб кетди. Саноқдан сўнг юқорида таъкидланган 121 бош қўй камомад сифатида расмий ҳужжат қилинди. Аслида эса, хўжалик ташаббуси билан чиқим қилинган ва иш ҳақига ажратилган 71 бош, фермага чиқим қилинган 50 бош қўй чўпонга “камомад” сифатида “илиб” қўйилди. Шунга кўра, ширкат хўжалиги бошқарув раиси А.Тошев 2000 йил 25 август куни 9/1-сонли қарорига асосан орадан бир ой ўтгач, А.Қорабоев отаридаги қўйлар хўжалик ихтиёрига қайтариб олинди. Қонунларга зид равишда амалга оширилган бу “тадбир” оилавий пудрат асосида ишлаётган А.Қорабоев устига бир челак муздек сув қуйилгандек бўлди.

Ширкат хўжалиги бошқарув раиси бу билан амалдаги қонунларга зид равишда қарор қабул қилинганини ўйлаб ҳам ўтирмади. Оқибатда отардаги молидан, умр бўйи ортирган касбидан, кимсасиз, ҳамиша сукунат босиб ётгувчи яйловидан айрилган, Самарқандни бир кўрмоқ орзуси билан яшаб, аммо кўз олдидаги сурувидан нарига ўтолмаган, қўлидаги заранг таёғи билан бирон-бир оромгоҳни кўрмаган оддий меҳнаткаш қўйчивоннинг ҳолатини энди кўз олдингизга бир келтиринг?! У киндик қони тўкилган яйловга, чексиз қирадирлар, қўйларнинг маъраши-ю, ўтови ёнидаги қора ўчоққа кўниккан. Йиқилган курашга тўймайди, дейишади. А.Қорабоев бир муддат ўзини йўқотиб қўйди. Йўқ, оқу-қорани биладиган инсонлар бор экан бу дунёда. Уларнинг маслаҳати билан ўз ҳуқуқини тиклаш учун мутасадди маҳкамаларга шикоят ёзди. Кўп марта мурожаат қилди. Орадан кўз очиб юмгунча 14 ой ўтиб ҳам кетди...

Ниҳоят ишлар бироз силжигандай бўлди. Сариосиё туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бошлиғининг иқтисодий ишлар бўйича ўринбосари А.Абдураҳмонов томонидан қаҳрамонимизнинг аризаси юзасидан текшириш ўтказилди. Текширув натижалари асосида тузилган расмий ҳужжатда шундай сатрлар бор: “2000 йил об-ҳавонинг ноқулай келиши оқибатида қўйларни май ойининг охирида яйловга ҳайдаб кетиш вақтида қари қўйлар касалланиб қолганлиги учун ва қўйларни ноўрин нес-нобуд бўлишининг олдини олиш мақсадида 2000 йил 30 май, 4 июнь кунидаги мутахассисларнинг далолатномасига кўра 121 бош қўйлар кейинчалик фойда бермаслиги сабабли шундан 71 бош қўйлар иш ҳақига, 50 бош қўйлар эса далолатномага асосан ҳужжатлар асосида чиқим қилинганлиги, хўжаликнинг бошқарув раиси А.Тошев, пудрат бошлиғи А.Қорабоевни огоҳлантирмасдан, хўжалик бошқарувининг қарорини чиқармасдан 2000 йил 9 октябр куни сурувни тортиб олиб қўйиб, 2000 йил 10 октябр куни қўйларни хўжалик ихтиёрига олиш ҳақида қарор чиқарилганлиги ва шу куни чиқим қилинган 121 бош қўйнинг қонуний ҳужжатларини бош ҳисобчи томонидан ҳисоботлар тикилган йиғма жилдлардан чиқариб, пудрат бошлиғи А.Қорабоевнинг қўлига бу ҳужжатлар, ноқонуний деб қайтарилганлиги тўғрисида 2001 йил 14 февраль куни 51-сонли маълумотнома тузиб туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бошлиғига тақдим қилган”.

Лекин ширкат хўжалиги бошқаруви раиси А.Тошев, бош ҳисобчи А.Неъматов оилавий пудратчи қўйчивон А.Қорабоевга «Биз бу ҳужжатларни тан олмаймиз. Қаерга борсанг, боравер. Тўрт тарафинг қибла», — деб жавоб беради.

Хуллас, оддий бир яйлов соҳибининг оворагарчилиги, ўз ҳуқуқининг ноқонуний паймол этилганлигини тиклаш учун кураш яна давом этади. Охири, бу ишга вилоят адлия бошқармаси ходимлари аралашади.

— Ўтказилган текширувда, — дейди вилоят адлия бошқармасининг бўлим бошлиғи Фахриддин Қўлдошев, — пудратчи билан ширкат хўжалиги орасида тузилган шартнома ўз кучида бўлгани аниқланди. Шунга кўра, кучда бўлган шартнома шартларига биноан хўжалик пудратчидан қўйларни олиб қўйишга ҳақи йўқ эди. Чиқим қилинган 121 бош қўй ширкат хўжалиги ташаббуси билан расман ҳужжатлаштирилиб, сўнг ноқонуний равишда тан олинмаган. Шу сабабли ўзаро тузилган шартнома 14 ой мобайнида бошқарув раиси А.Тошевнинг айби билан асосиз равишда қонуний кучда бўлган шартнома шартлари талаблари бажарилиши таъминланмаган. Шартномага кўра, пудратчининг бир йиллик иш ҳақи 222.136 сўм қилиб белгиланган. Лекин пудратчи А.Қорабоев ҳамда унинг аъзоларига 2000 йил сентябрь ойи учун 16 324, 1 октябрдан 10 октябрга қадар 5216 сўм, жами 21.540 сўм иш ҳақи ширкат хўжалиги томонидан ўз вақтида тўланмасдан шартнома талаблари бажарилмаган. Бундан ташқари, режадан ортиқча топширилган 8 бош қўзи учун ҳам 20 фоизлик натура ҳақи берилмаган. 2000 йил 10 октябрь кунидаги ширкат хўжалиги бошқарувининг пудратчи отаридаги қўйларни хўжалик ихтиёрига қайтариб олиш тўғрисидаги қарори амалдаги қонунларга зид равишда қабул қилинганлиги сабабли бекор қилинди.

Хуллас, адлия бошқармаси ўтказган текширувидан сўнг Г.Хидиров номидаги ширкат бошқарув хўжалиги раиси А.Тошевнинг айби билан 14 ой бекор юрганлиги учун пудратчи А.Қорабоев ва унинг аъзолари фойдасига жами 413 минг 540 сўмлик иш ҳақи, бош ҳисобчи А.Неъматов ҳамда раис А.Тошевларнинг қонуний ҳужжатларни «бўлмайди»га ўтказишиб чўпонга маънавий зарар келтирганликлари учун ҳар бири 100 минг сўмдан жами 200 минг сўм пудратчига фойдасига ундириб берилди.

Бир қарашда, ҳақиқат қарор топгандек туюлади. Аммо чорва туёғини кўпайтирай, яйловлар қўйқўзига тўлсин, деб белгиланган режани уддалаб юрган оддий, камтарин бир қўйчивоннинг ширкат хўжалиги бошқарувидаги амалдорлар томонидан сарсон қилинганлигини кўриб, ҳар кимнинг ҳам дили ранжийди. Айрим амалдорлар амални қийшиқ арава; деб ўйлашади. Бундай қийшиқ арава эса тўғри йўлни ҳамиша бузиб келган. Бу — бор ҳақиқатдир...

Собир ЁДИКОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

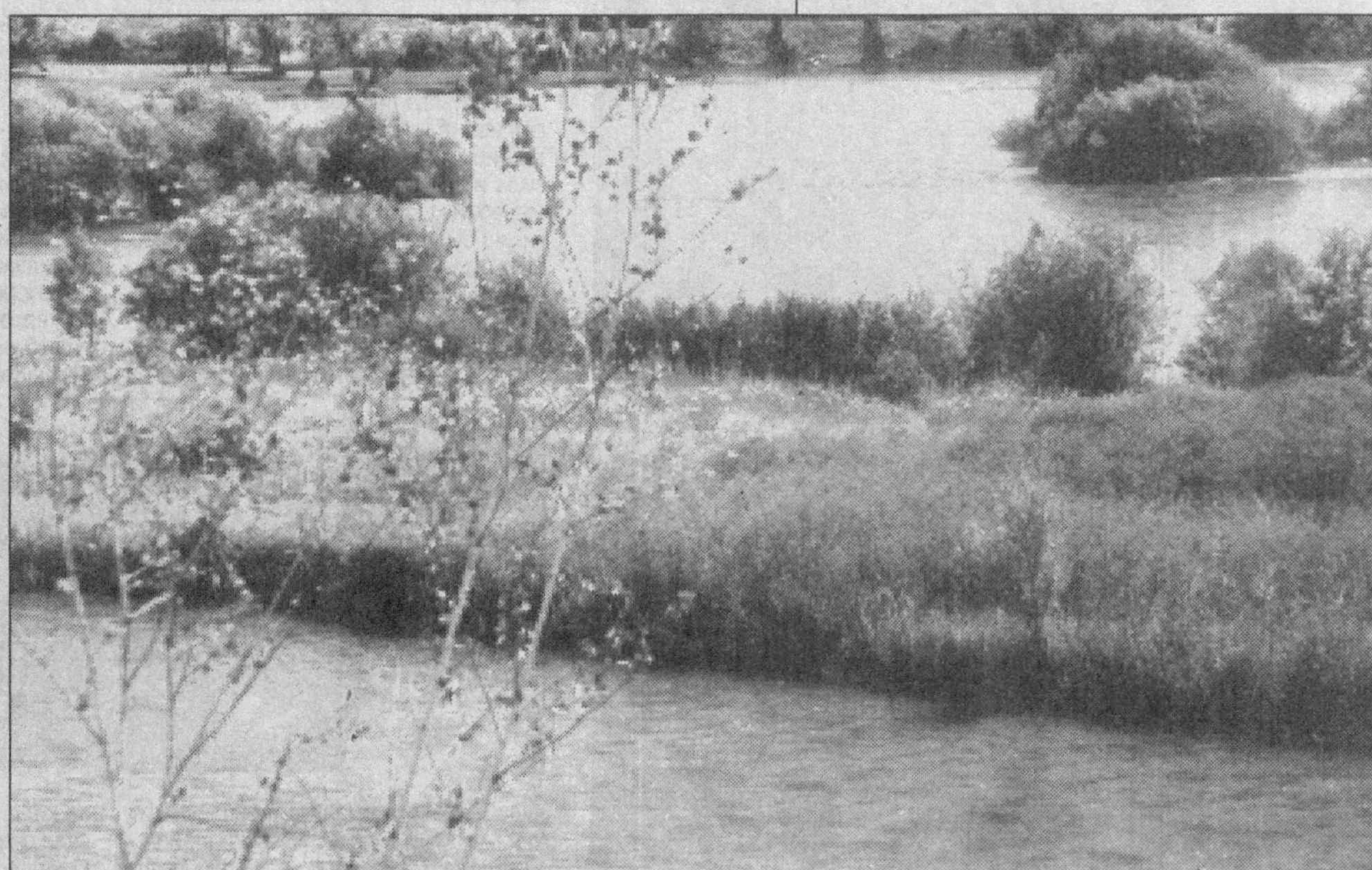

Уйғониш палласи

Қинғирлик қийиғи

ИШ ҲАҚЛАРИ УНДИРИБ БЕРИЛДИ

Ромитан туманидаги мавжуд 124 та корхона ва ташкилот ишчи-хизматчиларига 2001 йил давомида 1 миллиард 624 миллион 917 минг сўм иш ҳақи ҳисобланган. Туман статистика ва ҳисоблаш маркази маълумотларига кўра мазкур миқдордаги иш ҳақи ишчи ва хизматчиларга тўлиқ тарқатилган, қарз қолдирилмаган. Аслидачи?

Туман прокуратурасига “Ахмед Миршод” фермер хўжалигидан Ойиша Салимова, Ғайрат Қурбонова, “Нурафшон” жамоа хўжалиги аъзоси Мақсуда Ҳамроева, “Ўзбекистон” жамоа хўжалиги ишчиси Фаррух Абдуллаев ва бошқалар томонидан иш ҳақини ўз вақтида ололмаганлари хусусида ариза ва шикоятлар тушди.

Прокурор ёрдамчисининг таъкидлашича, прокуратура ходимларини Вазирлар Маҳкамасининг “Иш ҳақининг ўз вақтида тўланиши учун вазирликлар, идоралар ва хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарларининг жавобгарлигини ошириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига кўра корхона, ташкилот ва муассасаларда текширишлар ўтказишди. Маълум бўлишича, тумандаги 9-кўчма механизациялашган жамланма маъмурияти ишчи-хизматчиларга 3 миллион 656 минг сўм миқдорида иш ҳақи бермаган. Бироқ корхона томонидан туман статистика ва ҳисоблаш марказига қарз йўқ, деб нотўғри маълумот берилган. Шунингдек, “Челонгу” техника маркази ишчи-хизматчиларидан 821 минг сўм, 191-кўчма механизациялашган жамланма 2 миллион 754 сўм, “Ирқурилиш” кўчма механизациялашган колоннаси 1 миллион 176 минг сўм, машина трактор саройи давлат акциядорлик жамиятининг 3 миллион 850 минг сўм қ арзи бор эканлиги аниқланди.

Ушбу ҳолатлар юзасидан корхона ва ташкилотларнинг мутасадди раҳбарларига нисбатан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг 215-моддаси 1-қисми билан маъмурий ҳуқуқбузарликка доир иш қўзғатилиб, туман ҳокимига тақдимнома киритилди. Ишчи-хизматчиларга тегишли ташкилот, корхона ва хўжаликлардан жами 306 минг 439 сўм иш ҳақи ундириб берилди. Туман статистика ва ҳисоблаш марказига берилган нотўғри маълумотлар эса тўғриланди.

Бухоро вилояти,
“Туркистон-пресс”

Таажжуб!

ҲИСОБИНИ БИЛМАГАН ҲАМЁНИДАН АЙРИЛАР

“Қувадон маҳсулотлари” ҳиссадорлик жамияти 12998.442 сўм асосий қарзни ундириш даъвоси билан Фарғона шаҳридаги “Шароб-савдо” шўъба корхонасини вилоят хўжалик судига берди.

— Ҳақиқатдан ҳам, Фарғона шаҳар “Шароб-Савдо” шўъба корхонаси, — дейди суд мажлисида даъвогар вакили А.Саидолимов, — 2000 йил 9 феврал куни Фарғона вилоят “Дон маҳсулотлари” ҳиссадорлик уюшмаси томонидан берилган буйруққа асосан 2000 йил 16 февралдаги шартномага кўра 100 тонна гуруч маҳсулотларини қабул қилади. “Шароб-савдо” шўъба корхонаси олинган маҳсулотнинг 15 фоиз пулини олдиндан, 85 фоизини эса 90 кун ичида тўлаш мажбуриятини бўйнига олади. Бироқ шўба корхонаси ўз зиммасидаги мажбуриятларни бажармайди.

Суд мажлисида Фарғона шаҳар “Шароб-савдо” шўъба корхонаси раҳбари Р.Адҳамов даъвогар ҳақ эканлигини тан олди.

— “Қувадон маҳсулотлари” ҳиссадорлик жамиятига шартнома шартидан келиб чиққан ҳолда, — дейди у, — 2000 йилнинг 27 ноябридан бошлаб қарзларни имкон даражасида уза бошладик. Ҳозиргача 10589000 сўм маблағни даъвогарнинг ҳисоб рақамига ўтказдик. Асосий қарз 12998442 сўмни узиш ҳаракатидамиз.

Жавобгар — “Шароб-савдо” шўъба корхонаси 2000 йил 16 февралида даъвогар — «Қувадон маҳсулотлари” ҳиссадорлик жамиятидан олган 100 тонна гуручни корхона, ташкилот ҳамда хусусий тадбиркорлар билан шартнома тузади. Р.Адҳамов олинган маҳсулотлар учун аввалдан 100 фоиз ёки 15 фоиз тўловларни амалга оширишни талаб қилмайди. У ўз мансаб ваколатини суиистеъмол қилиб, счёт-фактура орқали ҳар бир килограмм гуручга 227 сўмдан нарх белгилайди ва тарқатиб юборади. Натижада тарқатиб юборилган маҳсулот учун “Шароб-савдо” шўъба корхонасининг ҳисоб рақамига фақатгина 2780000 сўм маблағ келиб тушган, холос. Қолган 19920400 сўм пул бир неча ойлардан бери ундирилмаган. Бу борада ҳеч қандай хатти-ҳаракатлар олиб борилмаган.

— “Шароб-савдо” шўъба корхонасининг раҳбари — дейди вилоят хўжалик судининг раиси Бахтиёр ака Маҳаматов. — Корхона ва ташкилотлар ўртасида тузилган шартномаларнинг тегишли бандларида кўрсатилган қоидаларни қўпол равишда бузган.

У ўз хизмат вазифаси юзасидан бажарилиши шарт бўлган ишларни қасддан бажармаган. Бу билан корхона раҳбари “Шароб-савдо” шўъба корхонасига кўп миқдорда моддий зарар етказади. 2001 йил апрель ойи ҳолатигача узоқ вақт кўп миқдордаги дебиторлик қарзларини узиш чораларини кўрмади.

Суд жавобгар — “Шароб-савдо” шўъба корхонаси раҳбари Р.Арҳамовга нисбатан Жиноят Кодексининг 208-моддаси билан жиноий иш қўзғатишга ажрим чиқарди.

“Қўқондон маҳсулотлари” ҳиссадорлик жамияти “Шароб-савдо” шўъба корхонасини яна вилоят хўжалик судига етаклади.

Даъвогар — “Қўқондонмаҳсулотлари” ҳиссадорлик жамияти судга даъво аризаси билан мурожаат этиб, жавобгар — “Шароб-савдо” шўъба корхонаси ҳисобидан 10.000.000 сўм асосий қарз, 3320000 жарима — жами 13320000 сўмни ундириб беришни сўрайди.

— Томонлар ўртасида 2000 йил 18 декабрда шартнома имзоланган, — дейди даъвогар вакили У.Алиев, — шартномага асосан жавобгар 2000 йил 21 декабрдаги ҳисоб-варақ фактура билан умумий миқдори 10.000.000 сўмлик курка гўштини олади. Жавобгар курка гўштини 3 ой муддат ичида сотиб пулини қайтариши керак эди. Лекин бу шарт қўпол равишда бузилади. Ҳозирги кунгача бу борадаги ҳисоб-китоб ишлари ўз вақтида тўлиқ бажарилмайди.

“Қўқондонмаҳсулотлари” ҳиссадорлик жамияти тўлов муддатини кечиктириб юборгани учун жавобгар — “Шароб-савдо” шўъба корхонаси ҳисобидан 3320000 сўм жаримани ундиришни сўрайди.

Суд мажлисида жавобгар корхонанинг раҳбари ва бош ҳисобчиси В.Тен даъвони қисман тан олади.

— Ҳақиқатан ҳам, олинган курка гўшти учун ҳисоб-китоб ишлари ўз вақтида олиб борилмаган, — деди у, — чунки бизнинг ҳисоб рақамимизда етарли миқдорда пул бўлмай қолди. Кечикиб бўлса-да, даъвогар билан ҳисоб-китоб қилинди. Ўртадаги асосий қарз Қўқон шаҳар Давлат солиқ инспекцияси қўйган инкассага асосан ўтказиб берилди.

— Суд мажлисида томонларнинг фикр-мулоҳазалари атрофлича ўрганилди, — дейди вилоят хўжалик судининг судьяси Раҳматилла Бозоров, — 10.000.000 сўмлик асосий қарз кечиктириб бўлса-да, жавобгар томонидан тўлангани инобатга олинди. Бироқ томонлар ўртасида имзоланган шартнома шартларига асосланиб, жавобгар — “Шароб-савдо” шўъба корхонаси “Қўқондонмаҳсулотлари” ҳиссадорлик жамияти фойдасига 33.20000 сўм жаримани тўлайдиган бўлди. Бундан ташқари, жавобгардан Давлат божи ва бошқа харажатлар ҳам ундирилади.

“Шароб-савдо” шўъба корхонаси вилоят “Асакабанк” бўлимининг даъвосини ҳам қаноатлантиришга мажбур бўлди. Гап шундаки, даъвогар — вилоят “Асакабанк” бўлими билан жавобгар — «Шароб-савдо» шўъба корхонаси ўртасида 2001 йил 31 мартда шартнома тузилади. Жавобгарга 2001 йилнинг 2 августгача қайтариш ҳамда йиллик 24 фоиз банк фоизини тўлаш шарти билан 220.000000 сўм кредит берилган. Кредитни қайтариш мажбуриятини 2001 йил 19 март кунги кафолат шартномаси асосида қўшимча жавобгар — “Ўзмевауузумсаноат холдинг” компанияси ўз зиммасига олади. Жавобгарлар — «Шароб-савдо» шўъба корхонаси ва “Ўзмевасабзавотузумсаноат холдинг” компаниясининг илтимосларига кўра, кредит шартномаси 2001 йилнинг 1 октябрга қадар, кредит қарзи ва фоизларини тўлаш муддати эса 2002 йилнинг 31 мартга қадар узайтирилади. Бу ҳақда тарафлар ўртасида қўшимча шартнома тузилган. Лекин жавобгар — “Фарғона шароб-савдо” шўъба корхонаси ва “Ўзмевасабзавотузумсаноат холдинг” компанияси ўз зиммаларига олган мажбуриятларини етарли даражада бажармайди. Натижада жавобгарнинг молиявий аҳволи кундан-кунга ёмонлашиб боради. Жавобгарлар умуман тўлов қобилиятига эга эмас. Шу боис даъвогар — вилоят “Асакабанк” бўлими барча ҳужжатларни хўжалик судига тақдим этди.

— Суд тарафлар ўртасида тузилган кредит шартномасининг талаблари асосида, — дейди вилоят хўжалик судининг судьяси Н.Узоқов, — 2001 йил 31 мартдаги кредит шартномасини, 2001 йилнинг 1 август ва 2 октябрдаги мазкур кредит шартномаси қўшимчаларни олдиндан бекор қилди. Қўшимча жавобгар — “Ўзмевасабзавотузумсаноат холдинг” компаниясидан 247.177.299 сўм маблағни даъвогарга ундиришни лозим топди. Шунингдек, жавобгарлар 2.474.273 сўм Давлат божини тўлашга ҳам мажбурдирлар.

ХУЛОСА ЎРНИДА

Оилада биронта ноқобил фарзанд тарбияланса, унинг таъсири бошқа фарзандларга ҳам ўтади. Фарғона шаҳридаги “Шароб-савдо” шўъба корхонасидаги ҳисоб-китобсиз ишлар беихтиёр “Ўзмевасабзавотузумсаноат холдинг” компаниясини ҳам хижолатга қўйди. Шу боис нуфузли идора иккинчи бир идора олдида қарз тўлашга мажбур бўлди. Бу масаланинг бир жиҳати. Унинг иккинчи жиҳати эса “Шароб-савдо” шўъба корхонасидаги бир-биридан чигал масалалар афтидан жиноят ишлари бўйича вилоят судида ечимини топадиганга ўхшайди. Биз нима ҳам дердик. Бу ҳақда ўйлаганда, ҳисобини билмаган ҳамёнидан айрилади, деган нақл бежиз айтилмаганига амин бўласан, киши.

Маъмур МУСУЛМОНОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Таҳрирсиз мактуб

ФОЙДАНИНГ “ЧЎҒИ” ҚАЁҚҚА КЕТДИ?

Бултур Денов шаҳрининг марказида жойлашган “Бободеҳқон” очиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятининг 2056 дона қимматли қоғозларини иккиламчи бозордан сотиб олдим. Бу бозор қарийб 3 гектар майдонни эгаллаган. Унда йил ўн икки ой савдо-сотиқ тўхтамайди.

Икки минг донадан зиёд акцияни сотиб олган бўлса, ҳиссадор ҳар йили фалон сўм фойда кўраркан-да, деб ўйлаб турган бўлсангиз керак. Гапнинг индаллосига кўчсак, шунча акцияни дастлабки баҳосидан қиммат нархда сотиб олаётганимда ўзим ҳам шундай хаёлга борганман. Аммо...

Овозаси етти иқлимга кетган бозор 2001 йилни 3,5 миллион сўм соф фойда билан якунлади. Ҳиссадорлар йиғилишида бу маблағнинг 60 фоизи, яъни 2 миллион 90 минг сўмини дивидент сифатида 7878 акцияга тарқатиладиган бўлди. Шу ҳисобда ҳар бир акцияга 265 сўмдан тўғри келди. Қўлимда турган 2,4 миллион сўмлик 2059 та акцияга эса борйўғи 545 минг сўм тегди. Шу ўринда 2,4 миллион сўмлик акция йил давомида 591 минг сўмга инфляцияга учрагани ҳисобга олинса, менга тегадиган дивиденд ана шу инфляция миқдорини ҳам қопламаслиги ўз-ўзидан маълум. Нима, “Бободеҳқон” бозоридан барака шу даражада қочганмикан? Бунга асло ишониш қийин. Бозорнинг йил якунидаги соф даромади 3,5 миллион сўмни ташкил қилганини бир четтага сурсак-да, ҳиссадорнинг акциясига теккан сўм миқдорини бир четтага сурсак, орадан бизга қоронғу бир масаланинг учини топгандек бўламиз. Бунисини алоҳида хомчўт қилмасак, тушуниб олиш бироз қийин.

“Бободеҳқон” бозори 2,96 гектар майдонни эгаллаб турган бўлишига қарамай, ҳозирда унинг борйўғи 1,1 гектаридан фойдаланилмоқда. 1,86 гектар майдонни асосан хусусий дўкон, ошхона, чойхона, мантихона, қассобхона, дорихона каби савдо шаҳобчалари ўз тасарруфига олган. Уларда ҳам қишин-ёзин савдо-сотиқ узилмайди. Белгилаб қўйилган тартибга мувофиқ бундай савдо шахобчалари ҳар бир квадрат метр жой учун “Бободеҳқон” очиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятига ҳар ойда 250 сўмдан, бир йилда эса 55,8 миллион сўм пул тўлаши керак. Афсуски, юқорида қайд қилинган тушумни ҳеч қаердан топишнинг иложи топилмади.

“Бободеҳқон” ҳиссадорлик жамияти пуллик хизматдан ҳам катта даромад кўриши режалаштирилган ва шундай имкониятлар ҳам йўқ эмас. Фақатгина ҳўл мевалар растасида бир кечаси 400 яшик маҳсулот эртаси кун сотиш учун қолдирилгани кузатилган. Табиийки, ҳеч ким тонг отгунча яшикларни текинга қўриқлаб чиқмайди. Бу яшикларни қўриқлаш ва асрашдан “Бободеҳқон” ҳиссадорлик жамияти ҳар куни 12 минг, йил давомида 4,3 миллион сўм даромад кўриши керак. Бошқа бир растада эса мониторинг чоғи 250 қоп қишлоқ хўжалик маҳсулотлари кечаси қолдирилган. Бу хизмат ҳам бир йилда ўрта ҳисобда “Бободеҳқон”га 3,6 миллион сўм даромад келтириши аниқ. Гуруч растасида эса 1430 қоп гуруч қолдириб кетилган.

Энди буларга йил бўйи писта, бодом, ёнғоқ растасидаги савдоларни ҳам келтирсак, бундан кўрилажак фойда унча-бунча кишининг ақлини шошириб қўяди. Мониторинг ўтказилган куни сотувчилар 25 метр жойда қуруқ меваларни сотаётгани маълум бўлди. Ҳар метр жой учун 1000 сўм патта пули ундирилиши керак. Аммо ўша куни ҳар метр жой учун 200 сўм ундирилган, холос. Шу ҳисобда “Бободеҳқон” бу ерда ҳам бир йилда ўрта ҳисобда 7,3 миллион сўмлик зарар кўрган.

Денов бозорига бир марта оралаган киши бошқа вилоятдан келган тадбиркорлар олиб келган маҳсулотларни машинадан туширмасдан кун бўйи савдо қилишаётганига шоҳид бўлади. Бир юк машинасидан бир кунда уч минг сўм патта пули олиш белгиланган. Ўрта ҳисобда ҳар куни бозор ҳудудига ўнта юк машинаси кирганда ҳам, “Бободеҳқон” хазинаси бир йилда 10 миллион сўмдан зиёд даромад кўрган бўларди. Аммо баъзи кунлари бунақа усулда савдо қилаётган машиналарнинг сони янада кўпайиб кетар экан. Буларнинг ҳар бири “Бободеҳқон”га патта пули тўлайди. Чунки бозорнинг шунақа паттачилари борки, ҳақини ундирмасдан сотувчидан бир қадам ҳам нарига жилмайди.

Ҳисобот берилган вақтда “Бободеҳқон” ҳудудида 1026 та савдо жойи борлиги кўрсатилса-да, ҳақиқатда эса уларнинг сони 1426 тани ташкил қилади. Бундан ташқари, пештахталарда жой йўқлигидан ҳар куни мингдан кўпроқ бозорчилар ҳисобдан ташқари жойларда ёки йўлакларда савдо қилади. Улардан ҳам ҳар куни тартибга мувофиқ 200 сўмдан патта пулини қуртдай санаб олишади. Буни ҳам қўшиб ҳисоблайдиган бўлсак, бир кунда 200.000 сўм, бир йилда эса ўрта ҳисобда 73.000000 сўм хазинага нақд тушган бўлар эди.

“Бободеҳқон” тасарруфидаги 31 та савдо ўрнини эгаллаган ҳашаматли гўшт павильони бор. Савдога қўйилган ҳар кило мол гўшти учун 35 сўм, қўй гўшти учун 40 сўм патта пули ундирилади. Мабодо гўшт павилонига йўлингиз тушиб қолгудек бўлса, қассобларнинг қўли қўлига тегмай, гўшт сотаётганини кўрасиз.

Агар “Бободеҳқон” раҳбарияти низомдаги кўрсатмага амал қилган ҳолда пул тушумларидан ҳиссадорларнинг дивидентини кўпайтиришни ўйлаганларида фақатгина гўшт савдосидан 20 миллион сўм тушумни кўрсатишлари керак бўлади. Бу кўрсаткич бир кунда 1,5 тонна гўшт сотилган тақдирда қилинган тахминий ҳисоб-китоблар. Ваҳоланки, баъзи кунлари ўнта ҳўкизнинг гўшти ҳам “ғойиб” бўлиши мумкинлигини хомчўт қилмадик.

Шунча тушумлар ундирилмайди дейишга одамнинг тили ҳам айланмайди. Бунинг устига бозорда ҳар қайсиси тоғни урса талқон қиладиган 38 нафар забардаст паттачи у ёқдан бу ёққа зир югуриб юришини тасаввур қилинг. Мен бозорнинг раҳбари Зиёдулла Алимардоновга бир неча марта паттачилар сонини камайтириш таклифини киритдим. У кишидан бунга қониқарли даражада жавоб ололмадим.

Юқорида келтирилган савдо-сотиқ бўйича хомчўт қилинган тушум пуллари “Бободеҳқон” хазинасида нақд 200 миллион сўмни ташкил қилган бўларди. Ҳиссадор ҳам ўз дивидентига бемалол эгалик қиларди. Энди сиз ҳам масаланинг бир томонини сал тушуниб етган бўлсангиз керак. Бюджетга тушиши зарур бўлган бундай даромад ҳақиқий ўрнини топмагани учун ҳам халқ депутатлари вилоят кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида Президентимиз Ислом Каримов маҳаллий бюджетдаги тақчилликни қаттиқ танқид қилган эди. Биз баён этган тушум-даромад манбаларининг тагига етиш шу соҳанинг мутахассислари учун қийин иш эмас. Яқинда Денов туман ҳиссадорларининг йиллик умумий йиғилишида ҳам ана шу масала кўтарилди. Лекин бу масалага аниқлик киритишга келганда эса туманнинг кўпчилик раҳбарлари билиб-билмаслик, кўриб-кўрмаслик қабилида иш тутишмоқда.

Йўлдош РАҲИМОВ,
ҳиссадор

ТАҲРИРИЯТДАН: Баён этилган гаплар бир томон — Денов туманига қарашли бозор ҳиссадорининг фикр-мулоҳазалари. Ҳиссадорнинг куюнчаклик билан билдирган фикр ва далилларида жон борми? Бунга иккинчи томон — «Бободеҳқон» ҳиссадорлик жамияти мутасаддилари аниқлик киритади, деган умиддамиз.

«Анойилик»

ҲАММА БИЛАДИ-Ю... НАФС БОР-ДА!

Ҳар бир раҳбар ўзи етакчилик қилаётган хўжалик ёки корхонанинг молиявий аҳволи, ички ва ташқи ҳисоб-китобини мукаммал билса, контрактация шартномалари моҳиятини чуқур тушуниб иш юритса, ишчисининг бутун нонини бўлишга уринган, унинг ризқига шерик бўлмоқчи бўлган ҳар қандай ғирромликнинг йўлини бекитади. Муҳими, контрактация шартномаларини ҳуқуқий жиҳатдан тўғри ва батафсил тузилиши раҳбарнинг ҳар томонлама билимдонлигига боғлиқ.

2001 йил октябр ойининг бошларида Самарқанд вилоят “Қишлоқхўжаликкимё” ҳиссадорлик бирлашмасининг собиқ Челак туман филиалида текширув ўтказилди. Текширув жараёнида тумандаги 12 хўжаликнинг пахта даласини дефоляция қилиш мавсумида “САР” авиокомпанияси ҳамда «Ўсимликларни ҳимоя қилиш ва агрокимё тадқиқот» маркази ўртасидаги шартнома шартлари қўпол равишда бузилиб, ҳар гектар пахта майдонини дефоляция қилиш 10.86 АҚШ доллари қийматида белгиланган бўлса-да, бажарилган ишлар тўғрисидаги далолатномаларда 15.4 АҚШ доллари қиймати кўрсатилган. “САР” авиокомпаниясига ҳисобига ортиқча маблағлар ўтказилиб, жуда кўп миқдордаги мулк талон-тарож қилинган. “САР” авиокомпаниясининг Самарқанд ва Бухоро бўлимлари томонидан тақдим қилинган ҳужжатларда дефоляция қилинган майдон 1912 гектар экани қайд қилинган. Далолатномаларда қўшиб кўрсатилган 208 гектар пахта майдони дефоляцияси учун шартномада кўрсатилган энг кам нарх бўйича 704771,6 сўм, тумандаги “Бурқут”, “Мониобод”, “Оққўрғон”, “Ярлақобов”, “Деҳқонобод” ширкат хўжаликларида бажарилган ишлар учун нотўғри нарх қўлланиши натижасида шу хўжаликларнинг 932171 сўм маблағи ғайриқонуний равишда “САР” авиокомпанияси ҳисобига ўтказилган. Шунингдек, тумандаги “Бурқут”, “Халқобод”, Охунбобоев, Ал-Бухорий номидаги хўжаликлар 2000 йил дефоляция мавсумида ҳеч қандай дефолиант олмаган бўлса ҳам, 384 гектар пахта майдони дефоляция қилингани тўғрисида далолатнома тўлдирилиб, “САР” авиокампанияси ҳисобига 1581216 сўм ўтказиб берилади. Ана шу ишлар бажарилганлиги тўғрисидаги барча далолатномаларини хўжаликларнинг маъсул мутахассислари имзо чекиб тасдиқлаган. Шу ҳужжатларга асосан “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг бош ҳисобчиси Фозилбой Азимов устидан жиноий иши қўзғатилган. Унда мансаб мавқеини суиистеъмол қилиб жуда кўп миқдордаги мулкни талон-тарож қилганлиги тўғрисидаги айб қўйилган.

2000 йил дефоляция мавсумининг бундай тескари якун топишидан хўжалик раҳбарлари ҳам ҳайрон. Агар хўжаликларда контрактация шартномаларига тўғри амал қилинганда улар шу ҳолга тушмаган, “САР” чилар деҳқонлар нонини «туя» қилмаган, “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг бош ҳисобчиси эса суд олдида жавоб бериб ўтирмаган бўларди.

Хўш, “САР” авиокомпанияси туман хўжаликларининг шунча миқдордаги пул маблағини “ғайриқонуний” тарзда олиб кетибди, бундан хўжалик раҳбарларининг хабари йўқмиди? “Халқобод” ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Сафар Бойхўрозов дефоляция ишларининг бажарилгани тўғрисидаги далолатномаларга ҳақиқатдан ҳам имзо чекканини тан олган. Хўжалик бош ҳосилоти Расулов Бердиқул дефолионтларни қабул қилиб олган. Дефоляция учун қўйилган нарх эса хўжалик хазинасига қимматга тушган.

Шоди Имомов раислик қилган “Мониобод” ширкат хўжалигида 200 гектар пахта майдони самолёт билан дефоляция қилинган. Далолатномани бош ҳисобчи муҳр босиб тасдиқлаб юборган. Раис дефолацияга ортиқча маблағ ажратилганидан мутлақо хабарсиз эканини тергов идорасига чақирилгунга қадар билмаган. Ярлақобов номидаги ширкат хўжалиги бошқарувининг раиси Аҳмадқул Турдиев эса ортиқча нарх тўланганини тергов пайтидагина хабар топган. Шу тариқа “САР” авиокампанияси билан “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” маркази ўртасидаги шартнома қандай тузилганидан гўё хўжалик раҳбарлари ўзларини бехабар қолгандек кўрсатишди. Н.Азимов номидаги ширкат хўжалиги бошқарувининг раиси Баҳриддин Маҳамедов “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг бош ҳисобчиси билан биргаликда тузган далолатномада 285082 сўм ёзиб қўйилган.

Бу кўрсатмалардан шундай савол туғилиши табиий: наҳотки, улар ўзлари раҳбарлик қилаётган хўжаликда неча гектар ғўза майдони баргини сунъий тўктирилиши, ҳар гектар майдонга қанча дори сарфланиши ва унга кетадиган сарф-харажатни билмаса? Агар хўжаликка ёрдамга келган ҳар бир ташкилот “САР” авиокампанияси сингари оғзига сиққан пулни талаб қилиб олаверса, оқибати нима бўлади?

Биз хўжалик раҳбарлари берган бу кўрсатмалар қанчалик ҳақиқатга яқинлигини билмаймиз. Лекин ушбу воқеа кўпчиликка сабоқ бўлса, ажабмас. Биринчидан, ўртадаги шартнома ҳуқуқий жиҳатдан саводсизларча тузилган. Қизиғи шундаки, тузилган бу шартномалар фақатгина деҳқоннинг зарарига ишлаган. “САР” авиокампанияси эса бу пулларни аллақачон жиғилдондан ўтказиб бўлган. Ҳаммаси қонуний бўлгандан кейин кимнинг иши бор, дейсиз.

Мамлакатимизда ҳар бир сўмни ҳам қандай сарф қилиш, кўпайтириш йўлида жон куйдираётган хўжалик ва ташкилотлар кўп. Албатта, бундай ташкилотларнинг раҳбари ҳар қанақа сарф-харажатни олдиндан аниқлайди ва бу ташкилот учун қанчалик самара келтиришини обдон ўйлаб кўради. Лекин бунинг акси ҳам бўлиши мумкин экан. Буни собиқ Челак туман “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг ва “САР” авиокомпанияси ўртасида тузилган шартнома шартларининг қандай бажарилганидан ҳам билиб турибмиз. Собиқ Челак (ҳозирги Пойариқ) туман жиноят ишлари бўйича судининг раиси З.Азимов раислигида ўтган суд муҳокамаси ҳақиқий таҳлил ва тортишувларга бой бўлди. Судда “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг бош ҳисобчиси Фозилбой Азимовга қўйилган айбларнинг даъво ва далиллари такрор кўздан кечирилди. Унда тақдим этилган далиллардан кўринадики, тумандаги “Бурқут”, “Халқобод”, Охунбобоев, Ал-Бухорий номидаги хўжаликларида жами 384 гектар пахта майдони дефоляция қилингани ҳақида далолатномалар тузилган. Бироқ ушбу хўжаликлар ўтган йил давомида умуман дефолиант олмаган бўлса-да, 384 гектар пахта майдони дефоляция қилинган деб, “САР” авиокампаниясига 1581216 сўм маблағ ғайриқонуний равишда ўтказиб берилган.

Хуллас, шу иш бўйича айбдор бўлган “Ўсимликларни ҳимоя қилиш” марказининг бош ҳисобчиси Фозилбой Азимов одил суд олдида жавоб берди. Лекин бу ишда биргина Ф.Азимов айбдормикин? Хўжалик раислари ва шу ишга мутасадди бўлган ташкилот раҳбарлари бундан қандай хулоса чиқаришар экан?

Рўзимурод ТУРСУНОВ,
журналист

Ҳуқуқий маърифат

ГАРОВ ШАРТНОМАСИ

У ҚАНДАЙ РАСМИЙЛАШТИРИЛАДИ?

Шуни айтиш керакки, нотариал идоралар фаолиятида гаров шартномаларини расмийлаштириш мураккаб ишлардан бири саналади. Гаров бир шахснинг бошқа бир шахсга мол-мулкини гаровга қўйиш орқали зиммасига олган мажбуриятларини қайд этилганидек бажаришини англатади. Гаров бўйича қарздор (гаровга қўювчи) шартномадаги зиммасига олган мажбуриятларни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган тақдирда кредитор (гаровга олувчи) мажбурият бўйича гаровга қўйилган мол-мулкнинг қийматидан бошқа кредиторларга қараганда, имтиёзли фойдаланишга ҳақлидир.

Маълумки, гаров шартнома бўйича ёки қонунларда белгиланган тартибда вужудга келади. Шуни таъкидлаш жоизки, у уч турга бўлинади: закалат, ипотека (кўчмас мулк) ва ҳуқуқ гаровларидир. Албатта, ҳар бир гаров шартномаси "Гаров тўғрисида"ги Қонунга асосланган ҳолда тасдиқланади. Олий Мажлиснинг тегишли қарори билан мазкур қонуннинг айрим моддаларига тўлдиришлар киритилди. Жумладан, 10-моддада "Шартномада ипотека нарсаси унинг номи, турган жойи ва шу нарсани ўхшаш деб топиш учун етарли тарздаги тавсифи кўрсатилган ҳолда белгилаб қўйилади", деб қайд этилган.

Ипотека тўғрисидаги шартномада ипотека нарсаси билан мол-мулк қайси ҳуқуққа кўра гаровга қўювчига тегишли бўлса, шу ҳуқуқ ҳамда гаровга қўювчининг бу ҳуқуқини рўйхатдан ўтказилган кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказишни амалга оширувчи органнинг номи кўрсатилган бўлиши зарур.

Ипотека нарсасини баҳолаш гаровга қўювчи билан гаровга олувчи ўртасидаги келишув асосида баҳолаш фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади. Бироқ бу баҳолаш кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказишни амалга оширувчи орган ўтказган баҳолашдан кам бўлмаслиги керак деб кўрсатилган.

Кўчмас мулк гаровига ер билан боғлиқ бўлган мол-мулклар, яъни корхоналар, иншоотлар, бинолар, квартиралар, уй-жойлар ва транспорт воситалари киради. Бунда мол-мулк гаровга қўювчи, яъни қарздор ихтиёрида бўлади. Жамоа ихтиёридаги кўчмас мулк барча мулкдорларнинг розилиги билан гаровга қўйилади. Бордию улардан биротаси мулкни гаровга қўйишни ихтиёр этса, умумий мулкдаги ўзининг улушини ажратиб олади. Сўнгра у умумий мулкдаги ўзига тегишли қисмни гаровга қўйиши мумкин. Бундай ҳолатда бошқа мулкдорларнинг розилиги талаб қилинмайди.

Гаровга олувчининг талаблари гаровга қўйилган мол-мулк қийматидан қондирилиши суд қарори билан йўл қўйилади. Судга мурожаат этмай, талабни кўчмас мулк ҳисобидан қондириш асосини вужудга келганидан кейин гаровга олувчи гаровга қўювчи билан тузган ва нотариал тасдиқланган келишув асосида амалга оширилади.

Ундирувга қаратилган гаровдаги мол-мулк қонунда белгиланган тартибда кимошди савдосида сотилиши мумкин. Бироқ суд гаровга қўювчининг илтимосига кўра, гаровга қўйилган мол-мулкни кимошди савдосида сотишни бир йилга кечиктириши мумкин. Сотишдан тушган маблағ гаровга олувчининг талабидан ошиб кетса, ортиғи гаровга қўювчига қайтариб берилади.

Агар кимошди савдосида амалга ошмай қолса, гаровга олувчи гаровга қўювчи билан келишиб, гаров ашёсини сотиб олишга ва харид баҳосини ўз талабларига мослаб белгилашга ҳақлидир. Бундай келишув олди-сотди шартномаларини қоидалари асосида амалга оширилади. Кимошди савдоси такрор амалга ошмаса гаровга олувчи гаров ашёсини бошланғич сотиш баҳосидан кўпи билан ўн фоиз камайтириб ўзида олиб қолишга ҳақлидир. Агар гаровга олувчи гаров ашёсини ўзига олиб қолиш ҳуқуқидан бир ой ичида фойдаланмаса гаров шартномаси бекор қилинади.

Ипотека (кўчмас мулк) билан таъминланган мажбурият қарздор томонидан бажарилгандан сўнг гаровга олувчи гаровга қўювчи талаби асосан ипотекани рўйхатдан ўтказган органга реестрга тегишли ўзгартиришларни киритиш учун зарур ҳужжатларни беришга мажбурдир. Бу талаб бажарилмаса, гаровга қўювчи ушбу ҳолат бўйича кўрилган зарарини талаб қилиб олишга ҳақли бўлади.

Кўчмас мулкларни гаровга қўйиш шартномаларини улар жойлашган ердаги нотариус томонидан тасдиқланади. Тасдиқлаш вақтида нотариус гаров ашёси гаровга қўювчига тегишли эканлигини, уни бошқа шахсга ўтказиш таъқиқланмаганлигини, банд солинмаганлигини, бошқа гаровга қўйилган ёки қўйилмаганлигини ва қарзлари йўқлигини текширади.

Шавкатбек МУҲИДДИНОВ,
ҳуқуқшунос

Диққат: муаммо

"БИР ҚОП КЕПАК"

Бир кун ишхонамга 80 ёшдан ошган қария кириб келди ва қўлимга бир талай ҳужжатларини тутқазди. Ҳужжатларни ўқиб кўрсам, улар фарзандликка олиш ҳақида экан. Чолнинг мақсадини дарров тушунган бўлсам-да, ундан билмоқчи бўлдим. Бироқ бобонинг қулоқлари эшитмас, нуқул бита гапни қайтарар эди: "Мен неварамнинг ўғлини фарзандликка олмоқчиман, мана гувоҳномаси, менга тез ёзиб бер!" Шундан сўнг қариянинг ўзига ҳомий кераклигини тушунтиришга обдон ҳаракат қилдим, аммо чолга гапни маъқуллатиб бўлмади. Ноилож туман ҳокимига ариза беришни маслаҳат бердим.

Мазкур воқеани баён этишдан мақсад шуки, сўнгги йилларда айрим фуқароларимиз, аксарияти 60-70 ёшлардан ошган қариялар ота-онаси бўла туриб, невараларини фарзандликка олаяпти. Нега дейсизми? Бобо ёки момо бугун-эрта дунёдан ўтса, шу невара

"боқувчисини йўқотганлик" нафақасини олиш учун.

Ёшлигимда "Отамнинг ўлишини билсам, бир қоп кепакка алмаштирар эдим", деган мақолни кўп эшитганман. Бугун айрим фарзандлар шу мақолнинг маъносига тушуниб етишди, "кепак"-нинг ғамини олдиндан еб қўйишаяпти, назаримда.

Яқинда вилоят Адлия бошқармасида бўлиб ўтган ФҲДЁ мудирларининг семинарида шу масалани ўртага ташладим. ФҲДЁ мудирлари барча туманларда бундай ҳолат мавжудлигини, туман ҳокимининг қарори чиққандан кейин улар уни, албатта, ижро этишга мажбур бўлаётганини айтишди.

Хўш, бу ҳолат қонунларимизда қандай ҳал этилган?

"Оила" Кодекси 151-моддасида шундай дейилган: "Фарзандликка олишга фақат вояга етмаган болаларга нисбатан ва уларнинг манфаатларинигини кўзлаб йўл қўйилади".

Демак, болаларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш фарзандликка олишнинг асосий шартидир. "Бола манфаатлари" деганда биринчи навбатда унинг жисмоний, руҳий ва маънавий ривожланиши учун тўлақонли шароит яратиш тушунилади. Шунингдек, болага унинг манфаатларини мумкин қадар тўлароқ таъминлай оладиган оилани танлаш учун унинг руҳий ҳолати, шу билан бирга, феълидаги ўзига хос хусусиятлар, у фарзандликка олинаётган оиладаги моддий ва маънавий шароитлар ҳисобга олиниши лозим.

Бундан фарзандликка олинаётган бола ўз ота-онаси билан бирга яшаб туриб, 70-80 ёшга кирган нафақахўр, ўзи ёрдамга муҳтож бўлган бобо ёки момо томонидан эмас, балки ота-онаси вафот этган ёки ташлаб кетилган, ҳар томонлама ёрдамга муҳтож етим болаларни моддий ва маънавий шароити етарли, жисмонан соғлом, меҳнатга лаёқатли. фуқаролар томонидан фарзандликка олиниши мумкин, деган фикр келиб чиқади. Баён этилган фикрларга асосланиб, Оила Кодексининг 152-моддасидаги "Фарзандликка олувчи ва фарзандликка олинувчилар ёшидаги фарқ ўн беш ёшдан кам бўлмаслиги шарт" деган жумлага "Фарзандликка олувчи шахс меҳнатга лаёқатли, яъни нафақага чиқмаган бўлиши шарт", деган жумлани ҳам қўшиш ўринли бўлар эди, деган таклифни билдирмоқчиман. Бу тадбир "бир қоп кепак"ни ҳеч ким ноқонуний ололмаслигини кафолатлаган бўлур эди. Зеро, шунда давлат хазинасидан ноқонуний равишда фойдаланишга чек қўйилса, халқ маблағи тежаб қолинарди.

Манзура ҚЎЛДОШЕВА,
Навоий вилояти

Мулоҳаза учун мавзу

«ЎҒЛИМ МЕНИ ҚАМАТДИ...»

"МУХБИР БЎЛСАНГИЗ, МЕН ҲАҚИМДА ЁЗИНГ"

Газетамиз ўз номи билан ҳуқуқий нашр. Таҳририят эшигини ҳар куни ҳар хил одам қоқиб келади. Кимдир ҳақиқатдан ҳам айрим тўраларнинг дастидан куйган, кимнингдир йўлига ошна-оғайнигарчилик, деган ноинсоф ғов бўлган. Яна кимдир нимадандир нолиган. Хуллас, таҳририятнинг остонасини ҳатлаган муштарий борки, албатта, унинг бир дарди бўлади. Биз имкон даражасида уларни тинглаймиз. Қўлимиздан келганча ёрдам беришга ҳаракат қиламиз. Уларга нисбатан ноқонуний хатти-ҳаракатларга йўл қўйилган бўлса, ҳимоя қиламиз.

Тўғри, келаётган шикоятчиларимизнинг орасида ҳам ҳар хил одамлар учраб туради. Кимдир атайлаб бировга лой чаплашга ҳаракат қилса, кимдир бировларнинг устидан ёмонлаб ёзишга ўрганиб қолган. Албатта, бир қарашда кимнинг кимлигини ажратиб олиш қийин. Баъзан кўзида ёш билан гапираётган одамнинг ҳам ёлғондан йиғлаётганини билиб турасиз. Яқинда ўн беш йиллик журналистлик фаолиятим давомида дуч келмаган бир ҳолатга рубару келдим. Бош муҳарриримиз топшириқ берган бўлишига қарамай, аввалига ёзгим келмади. Ўйлаб кўрсам, ёзмагандан кўра, ёзган фойдалироқ экан.

Келинг, воқеа билан азиз муштарийларни ҳам яқинроқ таништирайлик...

"ЎЗ ЎҒЛИМ ЎЗ УЙИМНИ ТОРТИБ ОЛДИ..."

Навбатдаги сонга тайёрланаётган мақолаларни таҳрир қилиб ўтирган эдим. Хонамга ёши элликдан ошиб қолган киши кириб келди. Ҳар куни ҳар хил шикоятчиларни кўравериб кўзим қотиб қолган. Бу кишининг ҳам бир дарди бордир, деб ўтиришга таклиф қилдим. У ўриндиққа чўкишдан олдин "ўқиб кўринг, кейин гаплашамиз", дегандек столимнинг устига бир даста ҳужжатларни қўйди.

Тўғриси, ҳужжат титкилашдан аввал шикоятчининг ўзи билан суҳбатлашиб кўришни маъқул топиб, уни саволга тутдим:

— Нима гап? Яхшиси ўзингиз айтиб бера қолинг. Ҳужжатлар билан кейин бафуржа танишаман.

— Ўз ўғлим, ўз уйимни тортиб олди. Ҳозир кўчадаман.

Шикоятчи сўзини шундай бошлади. Тўғриси, юқорида айтиб ўтганимдек, ҳар хил шикоятчиларни кўравериб, кўзим пишиб кетган. Лекин бундай ҳолатга сира дуч келмаган эканман. Шошиб қолдим.

— Нега? — деб сўрадим.

Шундан кейин роса бир соатдан ошиқроқ К.У.нинг дардини эшитишимга тўғри келди. (Биз ота ва ўғилнинг аризабозликка мойиллигидан келиб чиқиб, ҳозирча уларнинг аниқ манзиллари ва исм фамилияларини ёзмадик.) Унинг баъзан қизишиб, баъзида кўз ёш тукиб, баъзида сокин гапиришидан англаганим шу бўлдики, у илгари бир неча марта қамалиб чиққан экан. Қамалишидан олдин Тошкент шаҳрининг Сирғали ва Ҳамза туманларида ҳовлиси бўлган. Қиссадан ҳисса шуки, қамоқдан чиққан отани ўғил уйга киритмаган ва уни уй рўйхатидан ҳам чиқариб юборган.

Тўғриси, бундай вазиятда дафъатан бир фикрга келиш оғир бўлади. Шунинг учун ўйлай-ўйлай шикоятчига унинг аризаси ва ҳужжатлари тегишли идораларга юборилишини тушунтирдим. Аммо шикоятчи бу таклифимга кўнмади. Унинг битта-ю битта талаби шундан иборат эди: "Мухбирмисиз, ёзинг, одамлар ўқисин, билсин, дунёда шундай бемеҳр фарзандлар ҳам борлигини..."

«ОТАНГ ТЎНҒИЗ БЎЛСА...»

Қаерда ўқиганим ёки эшитганим ёдимда йўғ-у, лекин отанг тўнғиз бўлса, уйингни тўрига боғлаб боқ, деган бир нақл қулоғимга чалингани бор. Ҳар бир афсона ёки ривоятнинг замирида ҳам бир ҳақиқат ётади. Демак, бу ҳикмат ҳам бежиз айтилмаган. Ёки халқ орасидаги бошқа бир ривоятни эслайлик:

Ровийларнинг нақл қилишларича, қадим замонларда одамлар жуда кўп умр кўрар экан. Шунинг учун ёши бир жойга бориб қолган ота-оналарини фарзандлар одам оёғи етмайдиган чўли биёбонларга олиб бориб ташлар экан. Хуллас, кунларнинг бирида қариб-чуриб қолган отасини елкалаб кетаётган фарзанд бир жойда тўхтаб дам олибди. Қоп ичидан отасининг кулгани эшитилибди. Ҳайрон бўлган фарзанд яна отасини елкалаб йўлида давом этибди. Чарчаб бир тошнинг устида ўтириб ҳордиқ чиқара бошлабди. Қулоқ солса, қопнинг ичида отаси яна кулаётган эмиш. Йигит ҳайрон бўлибди:

— Отажон, мен сизни чўлу биёбонга ташлаб келиш учун олиб кетаётган бўлсам-у, сиз нега кулаяпсиз?

Шунда ота жавоб қилган экан:

— Эй, болажоним. Бир пайтлар боя сен биринчи гал дам олган сув бўйида мен ҳам отамни ташлаб келишга кетаётганимда тўхтаб ўтган эдим. Ундан сўнг мана шу тошнинг устида ҳордиқ чиқарган эдим. Демак, бундан кейин ҳордиқ чиқарадиган жойингни ҳам биламан...

Отасининг сўзларини эшитган фарзанд лол қолибди. Сўнг отасини уйига қайтариб келибди ва то умрининг охиригача унинг бошида парвона бўлган экан.

Албатта, қадимдан қолган бу ривоятни изоҳлашга ҳожат бўлмаса керак?..

"ЎҒЛИМНИНГ ҚЎЛИ УЗУН..."

Ростини айтсам, шикоятчи келиб-кетгач, кечгача бошим қотиб юрди. Хаёлим паришон, ўзимни қаерга қўйишни билмайман. Эртаси куни ишхонага келсам, кечаги шикоятчи ота яна эшигимнинг олдида кутиб турган экан. Қисқа салом-аликдан сўнг бирдан саволга тутиб қолди:

— Хўш, менинг шикоятим газетада босиладиган бўлдими?

— Ҳали ҳужжатлар билан танишиб чиқишимиз керак. Қолаверса, ўғлингиз билан ҳам гаплашмоқчи эдим,— дея унга тушунтиришга ҳаракат қилдим.

— Йўқ. — деди у қатъият билан.— Агар ўғлим газетада мақола чоп этилишидан хабар топиб қолса, албатта, қаршилик қилади. Унинг таниш-билишлари кўп.Қўли ҳамма жойга етади... Яхшиси, у билан гаплашмай қўя қолинглар.

Очиғи, унинг ўғлига "сотилмаслигимиз"ни тушунтириш ҳам жуда қийин кечди. Анча тортишдик. Охири у рози бўлди. Шу жойда яна журналистик қизиқишим ўзимга панд бериб қўйди.

Келинг, суҳбатимиздан озгина кўчирма келтириб ўтай:

— Отахон, ахир, ўз ўғлингиз нега сизни уйдан ҳайдаб чиқаради. Балки ўзингизнинг ҳам айбингиз бордир? Агар сиз ўзингиз айтганингиздек, айбсиз бўлганингизда шу ёшда қамалиб, ўз фарзандларингиз билан судлашиб юрмаган бўлардингиз? Бирор марта бўлсин, ўзингизга ўзингиз савол бериб кўрдингизми: нима учун фарзандларингиз сизга нисбатан бунчалик қаҳри қаттиқ чиқди?

— Ўғлимни ёшлигида асраб олган эдим. Ўзим емай едирдим, ичмай ичирдим. Мана оқибати, қариганимда кўчага ҳайдаб солди. Қамалганимга келсак, менга туҳмат қилишган. Сўнгги сафар эса, мана шу ўғлим мендан қутулиш мақсадида қаматиб юборди...

Тўғри, баъзан судларда ҳам англашилмовчиликлар бўлиши, кимдир ноҳақда жабр чеккан ҳоллари ҳам учраб туради. Иш фаолиятимизда бундай ҳолатларга ҳам дуч келганмиз. Лекин бир киши кетма-кет бир неча марта ноҳақдан қамалмайди-ку. Қолаверса, ҳали иш тажрибамда ўз отасини қаматган фарзандга ҳам дуч келмаган эдим. Кўнглимда бу одамнинг ўзида ҳам бирон бир айб бордир, йўқса, қайси фарзанд ўз отасидан воз кечади, деган иштибоҳ ҳам йўқ эмасди. Шу боис уни яна саволга тутдим.

— Яхши, ўғлингиз тутинган фарзанд экан. Қизингиз-чи, қизингиз ҳам сиз билан яшашни истамаяптими? Ахир, у сизга бегона эмас, ўз пуштикамарингиздан дунёга келган фарзанд экан-ку? У нега сиздан юз ўгирди?

(Давоми тўртинчи бетда)

Мавзуга қайтиб

КИМ КИМНИ АЛДАЯПТИ?

Муштарийларимизга маълумки, газетамизнинг ўтган сонларидан бирида Қашқадарё вилояти Чироқчи туманидаги "Меҳнатобод" ширкат хўжалигининг бир гуруҳ аъзолари ёзган шикоят мактуби ва ушбу шикоятга вилоят прокуратураси берган жавоб асосида **"Ким ҳақ-у, ким ноҳақ..."** сарлавҳали мақола эълон қилган эдик. Ушбу мақолада ширкат хўжалигида юз берган талон-торожликлар хусусида сўз бориб, вилоят прокуратураси ўтказган текшириш натижасида шикоятчилар келтирган важлар қисман тасдиқлангани ва жавобгарлар тегишли жазоларга тортилгани таъкидланганди. Мақола босилгач, кўп вақт ўтмай шикоятчилардан яна мактуб олдик. Қизиғи, хат миннатдорлик туйғулари йўғрилган сўзлар билан бошланиб, яна шикоят-арз билан тугалланган эди. Келинг, яхшиси, хатни сизлар билан биргаликда ўқиб чиқайлик:

"Ҳурматли таҳририят! Авваломбор бизни тинглаганингиз ва аризамизни эътиборсиз қолдирмаганингиз учун сизларга ўз миннатдорчилигимизни билдириб ўтсак. Газетанинг шу йил 5 март сонидаги бизнинг шикоят ва унга вилоят прокуратураси берган жавоб асосидаги "Ким ҳақ-у, ким ноҳақ..." деб номланган мақолани ўқиб чиқдик. Ўқиб чиқишимиз жараёнида бизда вилоят прокуратурасининг берган жавобига нисбатан эътироз пайдо бўлди. Газетада ёзилганидек, вилоят прокуратураси таҳририятга берилган жавобида кесилган тераклар сонини 7271 дона дея кўрсатади. Биз эса аризамизда уларнинг сонини 15000 дан ортиқ эканини ёзганмиз. Шуни биламизки, биз бу рақамларни "ошириб" ҳам, "жаҳлимиз чиқиб, ақлимиз кетиб" ҳам ёзганимиз йўқ. Ёзганларимиз бари асосли. Нотўғри бўладиган бўлса, жавоб беришга тайёрмиз.

Энди нима учун кесилган тераклар сони 7271 тага "тушиб" қолгани ҳақида сўз юритамиз.

2001 йил 12 декабрь куни қоронғи тушганда хўжалик идорасига вилоят прокуратурасидан Қаҳҳоров фамилияли киши келиб, биз билан суҳбат ўтказди. Шуни айтиб ўтамизки, вилоят прокуратураси бизнинг тўртинчи марта ёзган аризамиздан кейингина ўз ходимини жўнатди. Биз суҳбат чоғида у кишидан "аризада кўрсатилган талон-тарож қилинган жойларни қачон кўрасиз", деб сўраганимизда, "эртага, 13 декабр куни келиб текшириб, сизлардан тушунтириш хати оламан", деб ваъда қилганича бошқа қайтиб келмади. Энди ўзингиз ўйлаб кўринг, вилоят прокуратурасидан келган ходимнинг текширув ўтказганими бу? Ўз-ўзидан маълум бўладики, у 3-бригада ерида экилган ва пиллакорларга иш ҳақи учун тарқатилган 7271 дона кесилган тераклар ҳақидаги маълумотни хўжалик раиси Наби Жаловдан олиб, қайтиб кетган. Н.Жалолов сотиб юборилган 8000 дан ортиқ кесилган йўғон тераклар "қисмат"и ҳақида прокуратура ходимига билдирмаган, у эса ёзилган маълумотларни текшириб ҳам кўрмаган. Аслида сотилган қалин тераклар 1-бригаданинг ерига экилган эди.

Мақола хулосасида "лекин ҳар қандай шикоят мантиққа асосланиши лозим" деб айтилган. Биз ёзган шикоят аризамизда кўрсатилган ноқонуний кесилиб сотилган 15000 дан ошиқ терак ва чинорлар, талон-тарож қилинган сувлию сувсиз ерлар ҳар қандай мантиқ ва асос ҳамда исботга эга эканини холис киши келиб кўрсагина билади.

"Ким ҳақ-у, ким ноҳақ..." деб ёзганларингиздан биз хафа эмасмиз, аксинча, бу каби воқеалар айрим раҳбарларга "кўзини очиш" учун ибрат бўлади, деб ўйлаймиз.

Мавлон ШОВАНОВ,
Файзулла ХУРРАМОВ"

Ўйланиб қоласан киши. Ким-кимни алдаяпти? Ва бундан ким манфаатдор? Олдинги мақоламизда ёзганимиздек, жавобгар — хўжалик раҳбарларига нисбатан жиноий иш қўзғатилган, яъни уч томонга тортилган араванинг биттасининг "сафар"и тугаган. Энди қолган иккита араванинг қайси бири тўғри йўналишда кетяпти? Яна айтишимиз жоизки, баён қилинган шикоят фақат аризачиларнинг фикри нуқтаи назаридан ёзилган. Бу галги "масал"имиз қаҳрамонлари йўналишининг қайсиси тўғри эканини яна мутасадди ташкилотлардан кутиб қоламиз.

Дарвоқе, яна ўша савол: ким ҳақ-у, ким ноҳақ?

Шерали НИШОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Митти маслаҳат

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

ОТАЛИК ФАКТИ ҚАЧОН БЕЛГИЛАНАДИ?

Баъзида келин-куёвларнинг никоҳни ўз вақтида расмийлаштирмасликлари бўлажак фарзанд тақдири учун муайян қийинчиликларни келтириб чиқариши мумкин. Ҳали никоҳ расмийлаштирилмасдан туриб, куёвнинг бирор бахтсизлик ёхуд тасодиф, касаллик сабаби оламдан ўтиши ҳолатлари содир бўлганда (ҳаёт кутилмаган тасодифларга бой)ҳомиладор бўлган келинчак боланинг отаси ким эканлигини (оталик фактини) тасдиқлатиш учун нима қилиш керак?

Оила Кодексининг 62-моддаси 4-хатбошисида боланинг онаси билан никоҳда бўлмаган, лекин ўзини боланинг отаси деб тан олган шахс вафот этган тақдирда унинг оталик факти суд томонидан белгиланиши мумкинлиги кўрсатилган. Албатта, суд оталик фактини белгилаётганда боланинг онаси бола туғилишига қадар жавобгар билан бирга яшагани ва умумий рўзғор юритгани ёки отанинг бўлажак фарзандини тан олганини аниқ тасдиқловчи далиллар эътиборга олинади. Буларга онанинг марҳум турмуш ўртоғи билан бирга тушган суратлари, тўй куни тасвирга туширилган видеотасвир, хатлар, гувоҳлар кўрсатмалари сингари далиллар киради.

Суд оталик факти белгилангач, қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорини боланинг туғилиши қайд қилинган жойдаги ФҲДЁ бўлимига юборади. ФҲДЁ бўлими ҳал қилув қароридаги мавжуд кўрсатмалар асосида туғилиш далолатнома ёзувига тегишли ўзгартиришлар киритиб, янги туғилиш гувоҳномаси беради. Эски туғилиш гувоҳномасини эса (агар у тақдим қилинган бўлса) суднинг ҳал қилув қарорига илова қилиб қўяди.

Фарзандига оталик белгилатган аёл ўз навбатида ижтимоий-таъминот бўлимларидан бола вояга етгунга қадар боқувчисини йўқотганлик нафақаси олиш ҳуқуқига эга бўлади.

Кўклам чечаклари

Жаҳон тажрибаси

СУД ВА МУҚОБИЛ ЖАЗО ЧОРАЛАРИ

Балоғат ёшига етмай жиноят содир этган ўсмирлар иши бўйича биринчи суд 1899 йил Американинг Иллинойс штатида бўлиб ўтади. Бундан кўзланган мақсад жиноятчини жазолаш эмас, балки ўсмир ва жамият манфаатларини баб-баравар ҳимоя қилиш мумкин бўлган муқобил бир йўлни тутишдан иборат эди. Жиноят ҳаммага ошкор бўлиб, унинг келажагига салбий таъсир этмаслиги учун бундай судларни ёпиқ шароитда ўтказиш маъқул деб топилди.

1924 йилга келиб икки штатдан бошқа Американинг барча штатларида бундай судлар амалиётга тадбиқ қилинди. 60-йилларга келиб, АҚШда бундай судларни ўтказувчи судяларнинг ваколати чегарасиз эканлиги, бу эса бошқа суд жараёнларига салбий таъсир қилиши мумкинлиги тўғрисидаги хавотирлар пайдо бўла бошлади. 1967 йилда Голд иши бўйича чиқарилган суд ҳукмидан кейинги қарорга кўра энди ўсмирлар айрим конституциявий ҳимояга, жумладан, адвокат олиш, қўйилаётган айб билан танишиб чиқиш каби ҳуқуқларга эга бўлдилар.

Кўпгина мамлакатларда қадим даврлардан буён балоғатга етмаган болалар жиноят содир этганларида уларга қўлланадиган қонунлар катта ёшдагиларга нисбатан фарқланиб турган. Мисол учун, Норвегиянинг XIII асрга тааллуқли жиноят кодексида **„ўғирлик учун катта ёшдагиларнинг икки қўли, ўсмирларнинг эса бир қўли кесилиши лозим"**лиги қайд этилган.

Ҳозирги пайтда ҳам Қонунни бузган болалар худди ана шундай алоҳида муносабатга муҳтождирлар. Бунда уларнинг ёши, шароити, аҳволи инобатга олиниши зарур.

1899 йил АҚШнинг Иллинойс штатида балоғатга етмаган ўсмирларнинг жиноий жавобгарликлари учун алоҳида суд қилиш тўғрисидаги Қонун қабул қилинганда, у кўпчилик томонидан радикал бир янгилик сифатида эътироф этилган эди. Бироқ орадан бир оз вақт ўтгач, бундай амалиёт аввалига бутун мамлакатда, сўнгра эса бошқа ўлкаларда, жумладан, Буюк Британия (1908 й.), Франция, Белгия (1912 й.), Испания (1918й.), Нидерландия (1921), Германия (1922 й.) ва Австрия (1923 й.)да ҳам кенг қўлланила бошланди.

Ушбу мавзу бўйича иш олиб борган тадқиқотчилар бундай судлар дунёнинг 30 дан ортиқ мамлакатида мавжудлигини қайд этишади.

Умуман олганда, халқаро қонунларнинг ҳеч бир жойида балоғатга етмаганлар учун алоҳида суд ташкил этиш тўғрисида қайд этилмаган. Жаҳоннинг кўпгина мамлакатларида бу тўғрида бирон-бир қонун қабул қилинмаган. Бироқ амалиётда эса, кўпинча болаларнинг ёшини албатта инобатга олишга тўғри келади. Ҳатто бу борада ҳеч қандай қонун мавжуд бўлмаган мамлакатларда ҳам жиноят содир этган ўсмирларнинг суди ўзгача бир шароитда (мисол учун ёпиқ) ёхуд уларга белигланаётган жазо ҳам катталарникига нисбатан бироз енгил белгиланишининг гувоҳи бўламиз.

Бугунги кун эса олдимизга худди шундай, яъни балоғатга етмаган ўсмирлар учун алоҳида одилона суд тизимини шакллантириш талабини қўймоқда. Болалар ҳуқуқи тўғрисидаги халқаро Конвенцияда (40.3. банди) ҳам, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум этилган болаларнинг ҳуқуқи тўғрисидаги ҳужжатида ҳам ана шундай тизимга эҳтиёж борлигига очиқ ишора этилган: **„Балоғат ёшига етмаганлар учун ташкил этилган одилона суд тизими, энг аввало, ўсмирларнинг ҳуқуқ ва бурчларини ҳар томонлама ҳимоя этишдан иборат".**

Баъзи мамлакатлар ўсмирларнинг суд тизими билан камроқ „мулоқат"-да бўлишига ҳаракат қилмоқдалар. Айниқса, биринчи марта жиноят содир этган ўсмирлар учун муқобил жазо чоралари белгилаш, ҳатто бу жараённи суд шаклида эмас, балки бошқа бирон бир кўринишда ташкил этишни маъқул кўрмоқдалар.

Муқобил жазо чораларининг энг мақбули бу ўсмирлар томонидан жиноят содир этилишининг олдини олишдир. Ўсмир илк бор жиноят содир этганда эса, у билан полиция маҳкамасида суҳбат олиб борилади. Ўсмир ва унинг оиласи билан ўтказилган суҳбатдан сўнг полиция ишни судга ошириш шарт эмас, деган хулосага келса, иш судга оширилмайди. Бироқ амалиётда бундай чора-тадбирлар ҳамиша ҳам кўзланган натижани бераётгани йўқ.

Балоғат ёшига етмаганларнинг содир этган жиноят иши бўйича Франциянинг икки шаҳрида ташкил этилган судларда бу масалага ўзига хос ёндошаётганлигини кўришимиз мумкин. Бу ёндошув «Rappel a'la lai» („Қонун билан танишув") деб ном олган бўлиб, унда суд ходими жиноят содир этган ўсмир ва унинг ота-онаси билан расмий суҳбат ўтказади. Суҳбат давомида ўсмир ўзи содир этган жиноят ва суд томонидан белгиланиши мумкин бўлган жазо билан яқиндан таништирилади. Ота-онаси эса Қонуний огоҳлантирилади. Бу тажрибанинг дастлабки натижалари кишини қувонтиради.

Энг тараққий этган усуллардан яна бири суд жараёнига қадар масъул шахс ишнинг барча томонлари билан танишиб чиққач, ўсмир қўлланиладиган ташкилий тадбирларга жалб этилади. Агар балоғат ёшига етмаган ўсмир айбдор деб топилиб, у муқобил таклифга рози бўлиб, „жамият Қонунларини ўрганиш" курсидан муваффаққиятли ўтса, ўзини яхши томонларини кўрсата олса, у ҳолда иш судга оширилмайди. Акс ҳолда эса унинг суд олдида жавоб беришига тўғри келади.

Бу борада Виндхуке ва Намибиядаги „Ҳуқуқий ёрдам маркази"нинг жойлардаги суд ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда олиб бораётган ишлари таҳсинга лойиқдир. Бу дастурнинг ижобий натижалари (ўсмирларнинг қайта жиноят йўлига кирмаётганлиги) 80 фоизни ташкил этмоқда.

Кейинги пайтларда суд ўрнига балоғат ёшига етмаган, унча оғир жиноят содир этмаган ўсмирлар иши билан шуғулланувчи муқобил ташкилотларнинг фаолияти кўпчиликда катта қизиқиш уйғотмоқда.

Бунга Шотландиядаги „Болалар иши бўйича кенгаш" мисол бўла олади. Худди шунга ўхшаш ҳолатни жиноят содир этган 10-13 ёшгача бўлган ўсмирлар иши билан шуғулланувчи „Оилавий маслаҳат гуруҳи"ни ташкил этган Янги Зеландияликлар ташаббусида ҳам кўришимиз мумкин.

1991 йилдан эътиборан Австралияда **„Балоғат ёшига етмаган ўсмирларнинг жиноий ишини кўриб чиқиш"** номли дастур амалиётга тадбиқ этила бошланди. Балоғат ёшига етмай, жиноят содир этган ўсмирнинг иши кўриб чиқиш учун полициячи, жавобгар ва жабрланувчи ўртасида воситачи бўлиб турган муросачиларга жўнатилади. Улар ҳар икки томон — жабрланучи ва жавобгар томонни ўзаро муросага келтириш, етказилган зарарни ундиришга, жавобгар томонидан такрор Қонун бузилишига йўл қўймасликка ҳаракат қиладилар.

Худди шу масалалар, яъни балоғат ёшига етмай жиноят содир этган ўсмирларга нисбатан одилона суд тамойилларига амал қилган ҳолда жабрланувчи ва жавобгар томонларни ўзаро келиштириш масалаларида кўпроқ миллий миллий анъана ва қадриятларга мурожаат қилинмоқда.

Филлипиндаги қишлоқ оқсоқоллар кенгаши бу фикримизнинг далилидир. Унга кўра вояга етмай жиноят содир этган ўсмирнинг иши кўриб чиқилгач, у ота-онаси ёхуд кенгашнинг „ижтимоий ҳимоя гуруҳи" қарамоғида қолдирилиши мумкин. Бундай ижтимоий Ҳимоя тизими Лотин Америкаси мамлакатларида кенг йўлга қўйилган.

Бироқ бундай анъанавий усулларнинг барчаси ҳам ижобий натижалар беради, деган хаёлга бормаслик керак. Баъзи ҳолларда бундай усуллар Конвенция талабларига мутлоқа зид эканлигини ҳам таъкидлаб ўтиш жоиз.

„Innocenti digest" журнали материаллари асосида Абдумалик ЖАББОР нашрга тайёрлади.

Мансаб ва масъулият

ИШДАН БЎШАТИШ "КЎНГИЛ ИШИ" ЭМАС

Ишлаб турган ходимни гап-гапга тўғри келмай қолганда ёки бирор пинҳоний мақсадни кўзлаб ишдан бўшатиш ҳақида буйруққа жимжимадор имзо чекиб юбориш — кўнгил иши эмас. Жаҳл отига минганда, ҳап санини, дея қилинган ножоиз хатти-ҳаракат ҳам вақти-соати келиб, тегишли қонун асосида жавобини топади. Чунки адолатли қонунларимиз ҳеч кимнинг ноҳақ жабрланишига йўл қўймайди.

Шу ўринда бир мулоҳаза. Ноҳақ ишдан бўшатиш туфайли бир ходим, бир инсон ёки катта бир оила бошлиғи моддий ва маънавий зарар кўради. Унинг қошу қовоғига қарайдиган оила аъзоларининг жисму жонида безовталик рўй беради. Ўша безовталик жамият ишига ўз таъсирини кўрсатмайди, деб ким кафолат бера олади?!

Бунинг яна бир нозик жиҳати шундаки, ноҳақликка йўл қўйиб, ҳамёнидан маънавий зарар тўлаганда раҳбарнинг ҳам ичи ачимасдан қолмас. Буни ҳам кўя турайлик. Мажбурий ишдан бўшатилган ходимнинг бекор юрган кунлари учун ундириладиган иш ҳақи кимнинг чўнтагидан кетади? Албатта, корхона ёки ташкилотга ҳеч кимнинг отамерос маблағи кўшилмаган. Демакки, бу ҳам умум манфаатига етарлича зиён келтиради.

Қуйидаги мисоллар фикримизнинг исботидир мумкин: ёши 55 ни қоралаб қолган Раҳматулла Ибодуллаев Чироқчи туманидаги "Ғалабанинг 45 йиллиги" жамоа хўжалиги "Наврўз" қишлоғида яшайди. 1997 йилнинг июн ойидан то ноҳақ ишдан бўшатилгунга қадар "Наврўз" маҳалла фуқаролар йиғини раиси бўлиб ишлаб келган. Ҳаёт қизиқ-да, баъзида одамларга ёқсанг, баъзида ёқмай қолишинг мумкин. Чироқчи туман ҳокимлиги Р.Ибодуллаевни ўтган йили 26 март куни йиғилишда "Ишдаги хато-камчиликлари учун, яъни ерни талон-тарож қилган, нафақа пулларни тарқатишда адолатсизликка йўл қўйган", деган айб билан ишдан бўшатиш ҳақида қарор чиқаради.

Шуниси қизиқки, йиғилишда шу масала кўрилаётганда бирор дадилроқ киши ўрнидан туриб бундай қилиш тегишли қонунларимизга тўғри келмайди-ку, дея бир оғиз изоҳ бермайди. Аксинча, туман ҳокимининг топшириғига кўра ҳоким ўринбосари Р.Ибодуллаевни ишдан бўшатиб келиш мақсадида "Наврўз" маҳалласига келиб, вакиллардан бор-йўғи 21 нафари қатнашган мажлисда ҳокимликнинг қарорини ўқиб эшиттиради. Қарорни тасдиқлаб олиш учун овоз бериш сўралганда йиғилишда иштирок этган деярли барча вакиллар қарши чиқади. Ҳоким ўринбосари Р. Ибодуллаевнинг ишида қандай хато-камчиликлари борлиги ҳақида оғиз очмай "йиғилишнинг қарори қатъий", дея маҳалла фуқаролар йиғини раисини ишдан бўшатиб, вақтинча иш олиб борадиган котибни тайинлаб чиқиб кетади.

Шундан сўнг Р.Ибодуллаев икки ойу 6 кун бекор қолиб, бир неча марта туман ҳокимлигига учрайди. Ҳокимиятдан йиғилиш "баённомаси"ни ҳам, ишдан бўшатиш ҳақидаги қарор нусхасини ҳам, меҳнат дафтарчасини ҳам ололмай, охир-оқибат судга мурожаат этди. Суд даъвогарнинг даъвоси бўйича уни ишга тиклаш ва жавобгар томонидан моддий ва маънавий зарар ундириш бўйича киритилган даъво аризасини қабул қилди.

Суд Чироқчи туман ҳокимининг 2001 йил 26 март кунги йиғилиши ва шу йиғилиш қарорини ўрганиб, қонунчилик қоидалари қўпол равишда бузилган, деб топди. Шунингдек, туман ҳокими маҳалла фуқаролар йиғинининг раиси Раҳматулла Ибодуллаевни аҳолига ер томорқасини ажратиб бергани ва ерларни талон-тарож қилишда айблаб вазифасидан озод қилганини асоссиз, деб топди. Р.Ибодуллаевни "Наврўз" маҳалла фуқаролар йиғини раислигидан озод қилиш ҳақидаги қарор ноқонуний бўлгани учун бекор қилинди. Даъвогарнинг бекор юрган икки ойу 6 кунлик 23646 сўм иш ҳақи Чироқчи туман ҳокимлиги ҳисобидан ундириб бериш ҳақида қарор қабул қилинди.

Кўрдингизми, тегишли қонунларимизга итоат этиш ҳалигача етарли даражада эмаслиги боис қанчадан-қанча одамнинг асаб торлари беҳудага чертилди. Қолаверса, ундирилган маблағ маънавий зарарни тиклаш учун кифоя қилармикан?

Шунингдек, кўпгина ҳолларда баъзи раҳбарлар ходимни ишдан бўшатиш ёки меҳнат шартномасини бекор қилишда меҳнат қонунлари талабларини бузган ҳолда касаба уюшма қўмитаси ёки олдиндан бошқа вакиллик органларининг розилигини олмай, ходимни бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирмай, бўшатиш ҳақида буйруқдан кўчирма ёки меҳнат дафтарчасини вақтида тақдим этмай кўпгина овораликлар ва дилхираликларга йўл қўймоқда.

Шундай ҳолат бўйича судга мурожаат этган Яккабоғ туман А.Холиқов номидаги ширкат хўжалиги раиси шофёри Алиқул Худоёров бошқарув раиси Жаббор Рўзибоевга нисбатан даъво аризаси киритиб, муҳокамадан сўнг суднинг ҳал қилув қарорига биноан А.Худоёров 1998 йилдан буён ўзи ишлаб келаётган "УАЗ-469" енгил автомобили ҳайдовчилигига ишга тикланди. Суд унинг уч ойу 22 кунлик мажбурий бекор юрган кунлари учун 69686 сўм иш ҳақи ҳамда бошқарув раиси Ж.Рўзибоевдан 25 минг сўм маънавий зарар ундириш ҳақида қарор чиқарди.

Судга даъво аризаси киритган Чироқчи туманидаги Д.Сафаров номли ширкат хўжалиги Батрак қишлоғида яшовчи Келдиёр Бердиёров раис ўринбосари бўлиб ишлаб келган 2001 йил 7 март куни хўжаликнинг собиқ раиси Тошпўлат Юсупов томонидан "вазифасига совуққонлик билан қараб, юқори ташкилотларга ариза ёзиб, ҳалқимиз тинчлигини бузганлиги учун", деган баҳона билан ишдан бўшатилган. У бу қарор асоссиз эканини исботлаб, ишга тиклашни ва моддий ҳамда маънавий зарар ундириб беришликни сўрайди. Суд масалани атрофлича ўрганиб, даъвогарни ишга тиклади ва унга хўжаликдан 22412 сўм иш ҳақи ва шу собиқ раис Тошпўлат Юсуповдан 150 минг сўм, Фармонқул Жумановдан 50 минг сўм маънавий зарар ундириб бериш ҳақида қарор қабул қилди.

Чироқчи туманидаги Бешчашма хўжалигида бош зоотехник бўлиб ишлаб келган Хайрулла Даминов эса судга даъво аризаси киритиб, собиқ ширкат раисининг айби билан ишдан бўшатилгани ва бу ҳаракат ноқонуний бўлганини баён қилади. Суд даъвогарнинг даъвосини қаноатлантириб, унга нисбатан чиқарилган қарор ва буйруқни асоссиз деб топиб, уни аввалги вазифасига қайтадан тиклади ва бекор юрган вақти учун иш ҳақи сифатида хўжалик ҳисобидан 95328 сўм ундириб беришни лозим топди.

Яккабоғ тумани Беруний кўчаси, 137-уйда яшовчи туман марказидаги 2-шифохонада ошпаз ёрдамчиси бўлиб ишлаган Муяссар Суюнованинг даъво аризаси ва суддаги баёнотида ишхонасида бош врач билан ошпаздан сўраб, эртароқ уйга қайтгани учун эртаси куни бош врач Ойсанам Бобоқулова «сизга ошхонада иш йўқ экан, бошқа ишга ўтасиз», деб ишдан бўшатган. Шунгача ҳеч қандай огоҳлантириш олмагани ва бош врачнинг ноҳақлиги туфайли моддий жиҳатдан қийналиб қолганини ва ишга қайтадан тиклашни сўрайди. Суд аниқланган ҳолатлардан келиб чиқиб, фуқарони бошқа ишга ўтказишда МКнинг 92-моддаси талабларини қўпол равишда бузилгани инобатга олиниб, чиқарилган буйруқни ғайриқонуний деб топди ва маънавий зарар учун айбдор шахсдан 25000 сўм ундириб берилди.

Шу ўринда ҳар бир "ҳал қилув қарори" тайёрлангунча кетган вақт, асаббузарлик ва кетган сарфу харажатларни бирма-бир тавсифлаб беришнинг имкони йўқ. Бироқ бир нарсадан хурсанд бўлиш керакки, бугунги фуқароси ўзи учун ҳам, ўзгалар учун ҳам масъулликни ҳис қилиб бормоқда. Фақат бугунги айрим раҳбарлар буни тушунишни истамаяпти. Ана шунинг оқибатида жабрланувчининг арз ва шикоят қилишдан бошқа иложи қолмайди. Раҳбарларимиз ана шуни яхши англаб олсалар, ҳуқуқбузарлик аста-секинлик билан камайиб борарди.

Даврон АШУРОВ, ҳуқуқшунос, Ғози РАҲМОН, "Инсон ва қонун" мухбири

Фирибгар

"КОРЕЯГА БОРМОҚЧИМИСИЗ, ПУЛДАН ЧЎЗИНГ!"

Дунёнинг ишлари қизиқ экан, баъзи одамлар бунчаям гўл ва анқов бўлмаса?! Соддалик катта фазилат. Лекин анқовлик ҳар доим кишига зарар келтирса келтирган, фойда келтирмаган.

Балиқчи туманида бир нусха пайдо бўлди. У ўзини Тошкент шаҳридаги бир вазирликда «масъул лавозимда ишлайман», деб таништиради. Башанг кийиниб олган бу олифтанамо йигитни бир кўрган киши унинг сўзига чиндан ҳам ишониши мумкин. Хайрулла Рўзиматов ким билан танишса, Кореяга ишга юбориш қўлидан келишини қистириб ўтарди.

— Пул бўлса чангалда шўрва, — дерди у танишларининг кўнглига қўл солиб, — нақдини берсангиз, кўз очиб юмгунча ўзингизни Кореяда кўрасиз-да.

Унинг бу гапларига ишонган соддадил ва лақма одамлар ҳе йўқ, бе йўқ — юз минг сўмлаб пулларни қўлига тутқазишди. Зоҳиджон Маматовдан 88 минг 214 сўм, Юлдузхон Ҳасановадан 200 минг сўм, Абдуносир Қўрчиевдан 257 минг сўм, Абдулҳамид Саидқосимовдан 189 минг 266 сўм, Раҳмонали Матғозиевдан 405 минг сўм, Отабек Сойиповдан 521 минг сўм, Турсунбой Турғунбоевдан 2 миллион 440 минг 980 сўм пулларни фирибгарлик йўли билан қўлга киритиб, ўз эҳтиёжига ишлатиб юборган.

— Тошкент номеридаги оқ "Нексия"ни миниб, қўлида "сотка"си билан келганда унинг гапларига ишониб, пулларни бераверибмиз, — дейди "куйганлар"дан бири.

Дарҳақиқат, суд муҳокамасида Хайрулло Рўзиматовнинг фирибгарлиги гувоҳлар кўрсатмаси асосида ўз исботини топди.

Шундай жабрдийдалардан бири Юлдузхон Ҳасанова 2000 йил феврал ойида тижорат дўконида Хайрулло билан танишиб қолади. Хайрулло ўзини унча-бунча иш қўлидан келишини, ҳатто чет элга ишлаш учун одам жўната олишини билдиради. Шунда Ю. Ҳасанова укаси Одил Ҳасанов Кореяга бориб ишлаш мақсадида эканини айтади. «Бўпти юбораман, ҳужжатларни расмийлаштириш ва виза очиш учун 100 минг сўм берасиз», дейди фирибгар Хайрулла. Одил Ҳасанов пулни келтириб бергандан кейин акаси Ҳакимжон ҳам ўғли Азизбекни жўнатмоқчи бўлиб, 200 минг сўм пулни Хайруллага беради. Бундан ташқари иш битиришга зарур бўлиб қолди, деб Юлдузхон Ҳасановадан нақд 200 минг сўмни санаб олади.

Жабрланувчи Абдулҳамид Саидқосимов шундай дейди:

— Мени Хайрулла билан "Ғалаба" жамоа хўжалигида яшовчи Илҳомжон Мамадалиев таништирган. У билан Тошкентдаги уйига ҳам борганмиз. Уйида Кореяга ишга бориш учун кетадиган ҳужжатларни айтди ва «1200 АҚШ доллари берасиз», деди. Мен ота-онам билан маслаҳатлашай, дедим ва чинободлик Юлдуз опанинг тижорат дўконида кўришадиган бўлдик. Дадам, Абдулқосим акам ва тоғам Бектой акани бирга олиб бордим. Дадам билан 600 долларга келишишди ва 400 долларни дадам унга нақд берди. Фирибгар бу долларни олгани ҳақида тилхат ҳам ёзиб берган. Шундан кейин мен Хайруллани бир-икки марта кўрдим, «ҳужжатларингиз вазирликда турибди, яқинда Кореяга жўнайсиз», деб юрди. Лекин ҳалигача Кореяга боролганим йўқ.

Бошқа жабрланувчилар ҳам худди шундай гувоҳлик беришган. Суд ҳукми билан Хайрулла Рўзиматов етти йил муддатга озодликдан маҳрум этилди. Мамлакатимиз Президентининг Фармонига биноан жазо муддати тенг ярмига қисқартирилди. Жабрланувчилар берган пуллар ундириб олинадиган бўлди.

Хўш, фирибгарлик-ку фош этилди. Бироқ бир нарса кишини ҳайратга солади: нега айрим фуқаролар чет элга бориб ишлашнинг қонуний йўлларини эмас, мана бунақа қинғир йўлларини танлашади? Натижада куйиб қолишади. Буни соддаликка йўйган тўғрими ёки анқовликка?! Менимча, бу ўринда айримларнинг ҳуқуқий саводи ҳаминқадар экани асосий сабаб бўлса керак...

Мансурбек АБДУХОЛИҚОВ, Балиқчи тумани

Гўзалликка таъзим

Мулоҳаза учун мавзу

«ЎҒЛИМ МЕНИ ҚАМАТДИ...»

(Давоми. Боши учинчи бетда)

— Ҳа, у ҳам тутинган акасининг изидан кетди. Ўз отасидан воз кечди. Қариганимда кўчага ташлаб қўйди. Унга ҳам худонинг айтгани бордир, ахир...

Хуллас, шикоятчимиз билан бўлган бу галги суҳбатимизда яна нималарнидир англагандек бўлдик. Шикоят хатини мутасадди идораларга жўнатишни режалаштириб қўйган эдик. Ариза муаллифининг юқоридаги сўзларидан сўнг унинг фарзандлари билан учрашиб кўришни лозим топдик. Аризачимизни унинг ўғлига «сотилмаслигимиз»га, унинг "узун дасти" бизга етмаслигига ишонтиришга ҳам анча вақт кетди. Узоқ тушунтиришимиздан сўнг у ўғлининг уй ва қўл телефонини беришга рози бўлди. Афсуски, унинг ўғли билан суҳбат қилишга бўлган уринишимиз ҳам зое кетди...

"МЕНИНГ УНДАЙ ОТАМ ЙЎҚ..."

Икки кун ўғилнинг уйига қилган қўнғироқларимиз жавобсиз бўлди. Ниҳоят, учинчи куни унинг "сотка"-си орқали боғланишга муваффақ бўлдик. Ўзимизни таништириб, суҳбатлашмоқчи эканлигимизни билдирдик. Таҳририятдан эканлигимизни айтганимизданоқ, гапни қисқа қилди:

— Менда нима ишларингиз бор?

— Бизга отангиз шикоят билан мурожаат қилган. Шу масалада сизнинг фикрингизни билмоқчи эдик.

— Кечирасиз. Менинг ундай отам йўқ. У сизларгача ҳам жуда кўп жойларга ёзган. Бу масалада менга эмас, судга мурожаат қилинг. Сизлар билан гаплашадиган гапим йўқ.

— Тўғри тушунинг, биз сизнинг шахсий ишингизга аралашиш ниятида эмасмиз. Суд ҳужжатлари билан ҳам танишиб чиқдик. Қолаверса, отангиз ёзган шикоятни керакли жойга жўнатамиз. Мутасадди ташкилотлар ким ҳақ-у ким ноҳақ эканлигини ажратиб беради.

— Унда нега менга қўнғироқ қилаяпсиз?

- Қўнғироқ қилишимнинг сабаби шуки, отангиз ўз хатида "ўғлим мени қаматди", деб даъво қилган. Ҳар ҳолда ўзбекчилик, мусулмончилик деган гаплар бор. Шунинг учун ҳам сиз билан бир учрашиб, отангиз ҳақидаги фикрларингизни билмоқчи эдик. Нима сабабдан ота-бола бир-бирларингиз билан келишмай юрибсизлар. Яхшими-ёмонми отангиз экан. Яна бунинг устига кекса бўлса, борадиган жойи бўлмаса...

Суҳбатдошимиз сўзимизни охиригача эшитишни истамади.

— Мен сизга яна қайтариб айтаман. Менинг ундай отам йўқ. Агар бизга оталик даъво қилмоқчи экан, нега онамни ташлаб бошқа аёлга уйланиб кетди. Ахир, ошиғи олчи пайти бизнинг номимизни ҳам тутмас эди-ку? Энди керак бўлиб қолдикми? Мен ҳам ўзбекчилик, мусулмончилик деган нарсаларни озми-кўпми тушунаман. Ўтган гал қамоқдан чиққанида, кел, яхшими, ёмонми, отам-ку, деб уйимдан жой бердим. Кўнглига қарадим. Аммо оқибати нима бўлди? Уйимда яшаб туриб устимдан турли ташкилотларга шикоятлар ёза бошлади. Уни судга берганим ҳам бор гап. Лекин мен қаматганим йўқ. Айби бор экан, суднинг ҳукми билан кесилди. Менга қилган туҳматларини эшитсангиз, тепа сочингиз тикка бўлади...

Ниҳоят, биз у билан эртаси куни учрашишга келишдик. Ҳар ҳолда бундай суҳбатни телефон орқали ҳал қилиб бўлмас эди. Лекин эртаси куни ҳам, ундан кейин ҳам у таҳририятга қўнғироқ қилмади. Келишувимиз бўйича, у ўзи келмоқчи эди. Келмади. Демак, у биз билан суҳбатлашишни истамайди...

БИРИНЧИ МАҚОЛАНИНГ ЯКУНИ ёхуд иккинчи мақоламизнинг дебочаси

Яшириб нима қилдик, даставвал шикоят хати билан танишиш жараёнида аризачимизга раҳмимиз келган, унга имкон қадар ёрдам бериш фикрида эдик. Аммо унинг ўғли билан гаплашгач, тушундикки, ўзини жабрдийда қилиб кўрсатган ота ҳам оппоқ эмас экан. Ахир халқимиз нима эксанг, шуни ўрасан, деб бежиз айтмаган. Албатта, бу масаланинг бир томони. Унинг иккинчи томони шундаки, бугун жабрдийда отанинг ҳолатида ўзининг аччиқ исботини топиб турган айни шу мақол кун келиб бир кун ўғилнинг ҳам қисматида юз кўрсатмасмикан, деган ўй кўнглимиздан кечди.

Яширмаймиз, ўғил ҳақида гап кетганда, яна шундай ўй хаёлимиздан ўтди. Яхшими-ёмонми шу одам сенинг отанг, у сени гарчи дунёга келтирмаган бўлса-да, вақтида едирган, ичирган, кийинтирган. Озми-кўпми тарбия берган. Эҳтимол, ана шунинг ҳаққи-ҳурмати учун ҳам уни кўчага ташлаб қўйиш инсофдан бўлмас?..

Қолаверса, бугун идорама-идора ўз фарзандларининг устидан шикоят қилиб юрган ота, бир пайтлар хотин устига хотин олаётганда, кексаликни ўйламаганмиди? Эртага қарисам, бошим ёстиққа тегса, менга ким қарар экан, деган савол лоақал бир марта хаёлини безовта қилмаганми? Тақдирнинг ўйинини қарангки, бугун иккинчи хотин бошқага турмушга чиқиб кетган. Биринчи — марҳума хотиндан дунёга келган фарзандлар отани уйга киритишмаяпти. Хўш, айни шундай вазиятда ким айбдор?..

Ислом ҲАМРО, «Инсон ва қонун» мухбири

Таҳририятдан: ***Азиз муштарий. Биз мақолада икки томон — ота ва ўғилнинг яшаш манзилини атай кўрсатмадик. Бунинг боиси шуки, элга овоза бўлган бир оиланинг тафсилотларини яна «достон» қилишдан истиҳола қилдик. Биз барибир бу шикоят хатини мутасадди идораларга жўнатишга қарор қилдик. Уларнинг жавобини олгач, албатта, мавзуга қайтамиз. Уларнинг ким эканликлари ва ушбу воқеа қандай якун топганлиги ҳақида муштарийларимизга батафсил маълумот берамиз. Ушбу мақолани ёзишдан мақсадимиз эса сиз азизларнинг ҳам фикрларингизни билиш эди. Балки кейинги мақоламизда сизларнинг фикр-мулоҳазаларингиздан ҳам фойдаланармиз.***

Айтинг-чи, азиз газетхон, бу масалада ким кўпроқ айбдор: бемеҳр отами, қаҳри қаттиқ ўғилми ёки кимнингдир назарида арзимас кўринган мавзуни газета саҳифасига олиб чиқаётган бизми?

Мактубларингизни кутамиз.

Митти маслаҳат

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

ЁШГА ДОИР ЧАЛКАШЛИКНИ ТУЗАТИШ ТАРТИБИ

Уруш туфайли ва урушдан кейинги тикланиш йилларида саводли кишилр камлиги туфайли қонунчиликни тартибга солишдаги сусткашликлар 1940-50 йилларда туғилган кўплаб фуқароларниг шахсий ҳаётига салбий таъсир кўрсатган. Туғилиш гувоҳномаларининг ўз вақтида берилмаслиги, туғилишнинг кечикиб қайд қилингани, айрим туғилиш далолатнома ёзувлари йўқолгани сабабли кейинчалик қайта тикланган, қайта ёзувни тиклаш чоғида фуқаролар ёшларининг тахминан ёзилгани ҳозирда фуқароларнинг сарсон бўлишига сабаб бўлмоқда.

Мустақил давлатимиз қонунчилиги бу ҳолатга ҳам ўзининг тегишли ечимини белгилаган. Яъни, Оила Кодексининг 228-моддасига кўра Ўзбекистон Республикаси ҳудудида тузилган фуқаролик ҳолати далолатномалари ёзувларига ўзгартириш, тузатиш ва қўшимчалар киритиш учун етарли асослар мавжуд бўлиб, манфаатдор шахслар ўртасида низо бўлмаганда ушбу далолатнома ёзувлари сақланаётан жойдаги ФҲДЁ бўлими томонидан амалга оширилади. Аризачи ўзининг туғилиш далолатнома ёзуви сақланаётган жойдаги ФҲДЁ бўлимига махсус ариза билан мурожаат қилади. Аризасига ўзининг илтимосини тасдиқловчи ҳужжатлар нусхаларини илова қилиши лозим. Бундай ҳужжатлар тоифасига архив маълумотномалари, паспорт ёки ҳарбий билети, аттестати ёхуд меҳнат дафтарчаси, паспортдаги штамплар, никоҳ гувоҳномаси нусхалари — хуллас, ўзининг ёшига оид хатоликни тузатишга асос бўлувчи далиллар киради.

ФҲДЁ бўлими аризачининг ҳужжатларини ўрганиб чиқиб, агарда далиллар етарли бўлса, аризани қаноатлантириш ҳақида хулоса тузади ва аризачига янги туғилиш гувоҳномаси ёзиб беради. Агарда далиллар етарли бўлмаса ёки манфаатдор идоралар томонидан тасдиқланмаса, аризани рад қилиш ҳақида хулоса тузади. Ушбу хулосадан аризачига нусха берилиб, судга шикоят қилиши мумкинлиги тушунтирилади.

Ўз навбатида аризачи Фуқаролик-процессуал Кодексининг 274-моддаси тартибида судга ариза билан мурожаат қилиб, ФҲДЁ бўлими хулосасининг асосли ёки асоссизлигини, шунингдек, қўшимча гувоҳлар кўрсатмалари асосида туғилган вақтининг ҳақиқий даврини аниқлатиши мумкин.

Суднинг ҳал қилув қарори асосида ФҲДЁ бўлими аризачининг туғилиш далолатнома ёзувига тузатиш киритиб, янги туғилиш гувоҳномаси ёзиб беради.

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

— Қайнонангизга йўлбарс ҳужум қилса нима қиласиз?

— Ўзи ҳужум қилгач, ўзини ўзи ҳимоя қилаверсин.

* * *

— Семиз хотин озмоқ учун нима қилмоғи керак?

— Белига халқа кийиб айлантирсин.

— Халқага сиғмаса-чи?

Арман радиоси жавоб тополмай индамай қолибди. Бу орада турк радиоси гапга аралашибди:

_ Шундай гўзал қоматни бузмай қўяқолинглар...

ХИЁНАТНИНГ СЎНГГИ БЕКАТИ

Жиноятнинг катта-кичиги бўлмайди. Ҳар қандай содир этилган қабиҳлик замиридан ёвузлик, ўзганинг ҳаётига қасд қилиш, бир сўз билан айтганда, жаҳолатдан бошқа нарсани топиб бўлмайди.

Баъзан ҳаётда шундай воқеалар ҳам содир бўладики, дафъатан бу ёвузликка одамзот боласи қўл урганига ўзини ишонтиролмай қолади, киши. Айтайлик, эр бошқа бир қора ниятли кимсанинг эмас, балки умид билан бир ёстиққа бош қўйган хотиннинг "ташаббуси" билан фожиали ўлим топса, умри бевақт узилса, буни ақлга сиғдириш осонми?

Насруллонинг Адиз билан турмуш қурганига 28 йил бўлди. Ўтган вақтда оилада бир эмас, саккиз фарзанд дунёга келди. Бунинг устига ота-она уларнинг уч нафарини уйли-жойли қилишга улгуришди. Бир қарашда, дунёда бу оиладан бахтли оила топилмайдигандек туюлади. Эр-хотин энди болаларининг боласи — набираларига бош бўлиб, уларнинг меҳру ардоғида яшайдиган палла эди.

Лекин оилада эр-хотиннинг беҳаё гап-сўзлари, жанжалларининг чек-чегараси кўринай демасди. Айниқса, эр худо уриб, хурмачаси тўлганча ичиб келган кун аёлнинг жағи тинмасди. Оиладаги адоғи кўринмайдиган жанжал, ҳақорату сўкишлардан фарзандларнинг юраги безиллаб қолган эди. Эр-хотин фарзандлари бўй етиб, олди элнинг қаторига қўшилаётганига қарамай, инсофга келай демасдилар. Узоқ йиллардан буён узлуксиз давом этиб келаётган жанжал туфайли оиладан аҳиллик ва осойишталик кўтарилган эди.

Ана шундай беҳаловат кечаётган кунларнинг бирида Насрулло уйига Акром деган одамни бошлаб келди-да, томдан тараша тушгандай, дабдурустдан бугундан бошлаб бу одам оиласи билан бизникида ижарада туради, деди. Айтилган гап — отилган ўқ. Акром икки қизи ва хотини билан уларнинг хонадонида яшай бошлади. Тақдирда қандай қисмат битилганини ҳеч ким олдиндан айта олмайди. Ўшанда бир кун келиб, бошқа биров эмас, айнан шу уйдан бошпана топган, унинг тузини еган Акром тузлиғига тупуриб, хонадон соҳибининг қотилига айланишини ҳеч ким хаёлига келтирмаган. Негаки, аввалбошда икки оила гарчи битта ҳовлида яшаётган бўлса-да, тинч-хотиржам ҳаёт кечиришаётган эди.

Ҳаммаси кейин бошланди...

У ҳовлисида ижарада яшаётган Акромнинг ширин сўзи, илтифотларини нафақат эътиборсиз қолдирмади, балки саккиз фарзанди, эри, оз эмас, 28 йиллик турмуши ҳам кўзига кўринмай қолди. У оила, аёллик шаъни, қадр-қимматини унутиб, хиёнат кўчасига кирди. Акром билан хуфёна муносабатда бўла бошлади.

— Эрингдан ажралсанг, сени ўзим билан узоқ-узоқларга олиб кетаман, — деди бир куни "ошиқ".

— Қани энди, шунинг иложи бўлса, — дейди "маъшуқа". — Эримнинг жанжалларидан тўйиб кетдим...

* * *

Ўша кун Адизнинг негадир кўнгли нотинч эди. Эрталабдан қўли ишга бормади. Кечки овқатни тайёрлаб, эри ва болаларига сузиб берди. Ўзи эса овқатга қўл ҳам урмади. Унинг хаёли паришон, фикри ўйлари аллақаёқларда учиб юрарди. Шу билан бирга у нимадандир бесаранжом, дам-бадам эри, болаларга тушуниксиз нигоҳ билан қараб-қараб қўяр эди. Ўртадан дастурхон йиғиштирилгач, болалар ётишга чоғланишди. Бугун ҳам канда қилмай ичиб олган эри ҳадемай тош теккандек қотиб қолди.

Рўзғор юмушларини саранжомлаган Адиз аста эри ётган уйга кирди. Уйнинг чироғи ёниқ, Насрулло ярим яланғоч қотиб ухлаб ётарди. Хотини атай бир-икки томоқ қириб, йўталган бўлди. Аммо эри уйғонмади. У бу дунё-дуннинг ташвишларидан холи, тош қотиб ухлар, бир неча сониялардан сўнг аллакимлар жонига қасд қилиши, шу билан умри якун топиши тушига ҳам кирмасди.

Адиз остонада тик туриб қолди. У уй ўртасида тўнкадек ағанаб ётган эрига шу кимса билан йигирма саккиз йил турмуш кечиргани-ю, саккиз нафар фарзанд кўрганига ўзини ишонтиролмаётгандек бир алфозда қараркан, юрагида бир-биридан мудҳиш ўйлар бош кўтариб кела бошлади. Сўнг аллақачон жазманига айланиб улгурган Акромнинг олдига шошиб чиқиб кетди.

* * *

— Эримдан, унинг уриш-сўкишларидан безор бўлиб кетдим, — дейди Адиз жазманига шивирлаб. — Уни бир ёқлик қилмасак бўлмайди.

— Нима қил, дейсан?

Аёлнинг оғзидан дафъатан даҳшатли сўз отилиб чиқди:

— Ўлдирамиз!

— Йўғ-е...

— Ҳа! Ёки бу ҳовлидан бош олиб чиқиб кетиш керак. Икки йўлдан бирини танламасак, ортиқ бундай яшай олмайман.

Акромга аёлнинг дадиллиги маъқул тушди. Улар ўзаро қабиҳ режа тузишгач, Адиз тандир ёнида турган ўткир тиғли болтани Акромнинг қўлига тутқазди. Айни шу дақиқаларда ажал элчилари йўлга тушди. Акром чироғи ўчирилмаган уйга бош суқаркан, дунё бехабар хуррак отиб ухлаётган Насруллога қаради. Болалар қўшни хонада тинч уйқуда эди. Акром қўлидаги ойболтани маҳкамроқ ушлади. Насруллонинг бўйнига болта билан икки марта урди... Тизиллаб отилган қон шифтга ўрлади. Шайтон измига тушган Адиз деразадан мўралаган кўйи бу ёвузлик қандай содир этилганини кузатиб турарди. Уйқудаги одам ўзини ҳимоя қила олмайди. Шу боис у ожиз саналади. Ожиз одамнинг умрига зомин бўлиш эса ўта ёвузликдир. Шайтон йўлига кирган, юрагида заррача меҳр қолмаган икки диёнатсиз ана шундай қабиҳ йўл билан бир инсон умрига зомин бўлишди.

* * *

Акром қонга ботган болтани ювиб, тозалади-да, гулзор ичига ирғитди. Сўнг ҳовлидан чиқиб ғойиб бўлди. Орадан бироз вақт ўтгач, Адиз сочларини юлиб дод-фарёд солди:

— Эримни кимдир ўлдириб кетибди...

Бир зумда ҳовли юзи қўни-қўшнилар билан тўлди. Уйқуси қочган болалар оталарининг ўз тўшагида ваҳшийларча ўлдирилиб, қип-қизил қонига беланиб ётганини кўриб, баттар дод солишди.

Энг даҳшатлиси, тергов давомида қотил марҳумнинг хотини ва Акром экани аниқлангач, болалар ҳамда қишлоқдошлар баттар даҳшатга тушишди. Суд судланувчи Акром Жониқуловга Жиноят Кодекси 97-моддаси 2-қисмининг "в" ва "п" бандларини қўллаб, ўн беш йилга озодликдан маҳрум қилиш жазосини тайинлади. Жазони қаттиқ тартибли колонияда ўташи белгиланди. Иккинчи қотил, ўз ёстиқдошининг кушандаси Адиз Жаҳонгирова ҳам ана шундай жазога лойиқ деб топилди. Аммо аёлнинг пешонасига босилган тавқи лаънат ҳар қандай олий жазодан оғир эмасми?! Бунинг устига судда болалар оналаридан юз ўгирдилар.

Ё, алҳазар!!!

Албатта, бу қотиллик тафсилотлари ҳеч кимни бефарқ қолдирмаслиги аниқ. Саволлар кўп. Наҳотки, улар Насрулло ўлиб кетса, роҳат-фароғатда яшаймиз, деб ўйлашган бўлса?! Бундан ташқари, бу қотиллик юз бермаслиги ҳам мумкин эдими? Маҳалла-кўй, қариндошлар эр-хотин жанжалини тинч йўл билан ҳал қилишганида воқеа бу даражага бориб етмасмиди? Акром нега улар ҳаётига суқилиб кирди? Бундай қабоҳат қайта юз бермаслиги учун юқоридаги саволларга жавобни ҳар ким ўз атрофидан қидирса, фойдадан холи бўлмайди.

Муҳиддин ТЎХТАЕВ, Самарқанд вилояти

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва Тошкент Давлат Юридик институти жамоалари «Экология ва қишлоқ хўжалик ҳуқуқи» кафедраси доценти

Неъмат ЖАКИПОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур ҳамдардлик билдирадилар.

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир
Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шуҳрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Холли НОРБОЙ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи-10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 20.00

Навбатчи:
Ш. НИШОНОВ

Саҳифаловчи:
Жаъфар ЖАББОРОВ

Компьютер оператори:
М. ДЎСТОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.